
Overeenkomst tot nadere regeling van de
verhouding tusschen Nederland en Portugal in den
archipel van Timor en Solor.

Onder de onvermijdelijke bezwaren van koloniaal bezit behoort het bezwaar van dubbele souvereiniteit in dezelfde oorden. Dat bezwaar gaf voorheen aanleiding tot bloedige oorlogen tusschen de koloniseerende mogendheden, die toch niet bestendig uitliepen op het doelwit, dat daarmede werd beoogd: namelijk de volledige en uitsluitende heerschappij van den overwinnaar over een begeerde streek. Ondanks de wapenfeiten tusschen mededingende koloniale mogendheden in vorige eeuwen, is dubbel bezit schier overal in de overzeesche bezittingen door de strijdvoerenden aan hun nageslacht nagelaten.

Nederland, voor zijn deel, heeft in verschillende werelddeelen met niet minder dan drie vreemde mogendheden gemeen bezit: in West-Indië, met Frankrijk, op het kleine eiland Sint-Martin; in Oost-Indië, met Engeland, op Borneo, en met Portugal, op Timor.

Sints het begin dezer eeuw, zijn de koloniseerende volken wijs genoeg geweest om elkander niet meer in verre gewesten te bestoken voor uitsluitend koloniaal bezit. Meer en meer hebben zij geleerd elkander te verdragen en speelt

de diplomatie, niet het zwaard, de groote rol in de ver-
deeling van den kolonialen landbuit. Aan deze vredelievende
traditie is het contract te danken, onlangs te Lissabon ge-
sloten tusschen Nederland en Portugal, en dat thans ter
goedkeuring bij de Staten-Generaal is ingediend.

Wij laten hier deze, uit een historisch oogpunt, niet onbe-
langrijke overeenkomst volgen:

VERTALING.

Hare Majesteit de Koningin der Nederlanden en in
Haren Naam Hare Majesteit de Koningin-Weduwe, Re-
gentes van het Koninkrijk,

en Zijne Majesteit de Koning van Portugal en Algarvië,
erkennende de gemeenschap van belangen die bestaat ten
opzichte van hunne bezittingen in den Archipel van Timor
en Solor en wenschende in goede verstandhouding de voor-
waarden te regelen die het meest kunnen strekken tot ont-
wikkeling van de beschaving en van den handel in hunne
bovengenoemde bezittingen, hebben besloten eene bijzondere
overeenkomst aan te gaan en hebben te dien einde tot
hunne gevolmachtigden benoemd, te weten:

Hare Majesteit de Koningin der Nederlanden en in Haren
Naam Hare Majesteit de Koningin-Weduwe, Regentes van
het Koninkrijk:

den heer mr. Jacob Dirk Carel Baron van Heeckeren
van Kell, Hoogstderzelver Minister-Resident bij Zijne zeer
Getrouwe Majesteit;

Zijne Majesteit de Koning van Portugal en Algarvië:

den heer Ernst Rudolf Hintze Ribeiro, behoorende
to den Raad van Zijne zeer Getrouwe Majesteit, en
Staatsraad, Grootkruis van de Christusorde enz., enz.,
Voorzitter van den Raad van Ministers en Minister en
Staatssecretaris voor het Departement van Buitenlandsche
Zaken,

Sa Majesté la Reine des Pays-Bas, et en Son Nom, Sa
Majesté la Reine-Régente du Royaume, et

Sa Majesté le Roi de Portugal et des Algarves, recon-
naissant la communauté d'intérêts qui existe entre Leurs
possessions dans l'Archipel de Timor et Solor et voulant
régler dans un esprit de bonne entente mutuelle les con-
ditions les plus favorables au développement de la civili-
sation et du commerce dans Leurs dites possessions, ont
résolu de conclure une convention spéciale et ont nommé
à cet effet pour Leurs plénipotentiaires, savoir :

Sa Majesté la Reine des Pays-Bas et en Son Nom Sa
Majesté la Reine-Régente du Royaume :

le Sieur Jacob Dirk Carel Baron de Heeckeren de Kell,
Son Ministre-Résident près Sa Majesté Très Fidèle ;

Sa Majesté le Roi de Portugal et des Algarves :

le Sieur Ernesio Rodolpho Hintze Ribeiro, du Con-
seil de Sa Majesté Très-Fidèle et Conseiller d'Etat, Grand-
Cordon de l'Ordre du Christ etc. etc., Président du Conseil
et Ministre et Secrétaire d'Etat au Département des Affaires
Etrangères,

dewelke, na mededeeling hunner in goeden en behoorlijken vorm bevonden wederzijdsche volmachten, nopens de volgende artikelen zijn overeengekomen:

Artikel 1.

Ten einde de uitoefening Harer Souvereiniteitsrechten te vergemakkelijken zijn de Hooge Contracteerende Partijen van oordeel dat er aanleiding bestaat om eene duidelijker en nauwkeuriger grensbepaling tussehen Hare bezittingen op het eiland Timor tot stand te brengen en tevens de thans bestaande „enclaves” te doen vervallen.

Artikel 2.

De Hooge Contracteerende Partijen zullen te dien einde eene commissie van deskundigen benoemen die belast zal zijn met het opmaken van een voorstel dat zal kunnen strekken als grondslag voor eene later te sluiten overeenkomst welke de nieuwe grenslijn op gezegd eiland zal aanwijzen.

Deze overeenkomst zal aan de goedkeuring van de Wetgevende Macht der beide landen onderworpen worden.

Artikel 3.

Aan de visschersvaartuigen toebehoorende aan onderdanen van een der beide Hooge Contracteerende partijen, alsook aan hunne bemanning, zal op het eiland Timor gelijke bescherming vanwege de overheid der andere Hooge Contracteerende Partij worden verleend als die welke hare eigene onderdanen genieten.

De handel, de nijverheid en de scheepvaart der beide landen zullen er de behandeling genieten op den voet van die der meest begunstigde vreemde natie, met uitzondering van de bijzondere behandeling welke door elk der Hooge Contracteerende Partijen aan de inlandsche Staten worden verleend.

lesquels, après s'être communiqué leurs pleins pouvoirs respectifs trouvés en bonne et due forme, sont convenus des articles suivants :

Article 1.

Afin de faciliter l'exercice de leurs droits de Souveraineté, les Hauts Parties contractantes estiment qu'il y a lieu d'établir d'une façon plus claire et plus exacte la démarcation de leurs possessions à l'île de Timor et de faire disparaître les enclaves actuellement existantes.

Article 2.

Les Hautes Parties contractantes nommeront à cet effet une commission d'experts qui sera chargée de formuler une proposition pouvant servir de base à la conclusion d'une convention ultérieure, déterminant la nouvelle ligne de démarcation dans la dite île.

Cette convention sera soumise à l'approbation de la législature des deux pays.

Article 3.

Il sera accordé à l'île de Timor aux bateaux pêcheurs appartenant aux sujets de chacune des Hautes Parties contractantes, ainsi qu'à leurs équipages, la même protection de la part des autorités respectives que celle dont jouiront les sujets respectifs.

Le commerce, l'industrie et la navigation des deux pays y jouiront du traitement de la nation étrangère la plus favorisée, sauf le traitement spécial accordé respectivement par les Hautes Parties contractantes aux Etats indigènes.

Artikel 4.

De Hooge Contracteerende Partijen bepalen dat de invoer en de uitvoer van alle vuurwapenen, hetzij in elkaar gezet, hetzij uit elkaar genomen, van patronen, slaghoedjes en andere benoedigheden bestemd om bij vuurwapenen gebezigd te worden, in Hare bezittingen in den Archipel van Timor en Solor verboden zijn.

Onafhankelijk van de door de Regeeringen genomen maatregelen ten opzichte van de bewapening harer strijdkrachten en de regeling harer verdediging zullen uitzonderingen kunnen worden toegelaten van geheel persoonlijken aard voor diegenen harer Europeesche onderdanen die eenen genoegzamen waarborg opleveren dat het wapen en de ammunitie die hun zouden worden verstrekt niet door hen aan derden zullen worden afgestaan of verkocht, alsmede voor vreemde reizigers die voorzien zijn van eene verklaring hunner Regeering waaruit blijkt dat het wapen en de ammunitie uitsluitend dienen tot hunne persoonlijke verdediging.

Artikel 5.

De hoogste overheid op het Nederlandsche gedeelte en die op het Portugeesch gedeelte van het eiland Timor zullen evenwel gemachtigd zijn om in gemeenschappelijk overleg telken jare vast te stellen het aantal en de soort der niet naar de latere eischen verbeterde vuurwapenen en de hoeveelheid ammunitie die in den loop van datzelfde jaar zullen kunnen worden ingevoerd, alsook de voorwaarden waaronder deze invoer zal kunnen worden toegestaan.

Deze invoer zal evenwel slechts kunnen plaats hebben door tusschenkomst van bepaalde personen of agenten die verblijf houden op het eiland zelf en die hiervoor eene bijzondere vergunning verkregen zullen hebben van de hoogste overheid van het gebied waar de invoer zal plaats hebben.

Article 4.

Les Hautes Parties contractantes décident que l'importation et l'exportation de toutes armes à feu entières ou en pièces détachées, de leurs cartouches, des capsules ou d'autres munitions destinées à les approvisionner, sont interdites dans leurs possessions de l'Archipel de Timor et Solor.

Indépendamment des mesures prises directement par les Gouvernements pour l'armement de la force publique et l'organisation de leur défense, des exceptions pourront être admises à titre individuel pour leurs sujets Européens, offrant une garantie suffisante que l'arme et les munitions qui leur seraient délivrées ne seront pas cédées ou vendues à des tiers, et pour des voyageurs étrangers, munis d'une déclaration de leur Gouvernement, constatant que l'arme et les munitions sont exclusivement destinées à leur défense personnelle.

Article 5.

Toutefois les autorités supérieures de la partie néerlandaise et de la partie portugaise de l'île de Timor seront autorisées à fixer annuellement d'un commun accord le nombre et la qualité des armes à feu non perfectionnées et la quantité de munition qui pourront être introduites dans le courant de la même année, ainsi que les conditions dans lesquelles cette importation pourra être accordée.

Cette importation cependant ne pourra se faire que par l'intermédiaire de certaines personnes ou agents qui résident à l'île même et qui auront obtenu à cet égard une autorisation spéciale de l'administration supérieure respective.

Ingeval van misbruik zal deze vergunning onmiddellijk worden ingetrokken en zal zij niet weder kunnen worden hernieuwd.

Artikel 6.

De Nederlandsche Regeering blijk willende geven van hare oprechte begeerte om de betrekkingen van goede nabuurschap te versterken, verklaart af te zien van de schadevergoeding waarop zij beweert recht te hebben uit hoofde van de behandeling die Nederlandsch-Indische visschers in de jaren van 1889 tot 1892 vanwege ambtenaren van Portugeesch Timor hebben ondervonden.

Artikel 7.

Ingeval zich eenige moeilijkheid mocht voordoen ten aanzien harer betrekkingen voor zoover deze het wederzijdse koloniaal bezit in den Timor en Solor-Archipel betreffen of ten opzichte der uitlegging van de tegenwoordige overeenkomst, verbinden zich de Hooge Contracteerende Partijen zich te onderwerpen aan de beslissing eener commissie van scheidslieden.

Deze commissie zal zijn samengesteld uit een gelijk getal scheidslieden gekozen door elk der Hooge Contracteerende Partijen en een scheidsman door deze scheidslieden aangewezen.

Artikel 8.

De tegenwoordige overeenkomst zal worden bekrachtigd en de akten van bekrachtiging zullen te Lissabon worden uitgewisseld.

Ten blijke waarvan de gevolmachtigden haar hebben geteekend en er hunne zegels op hebben gesteld.

Gedaan te Lissabon en dubbel geteekend den tienden Juni 1893.

(w. g.) CAREL VAN HEECKEREN,

„ ERNESTO RODOLPHO HINTZE RIBEIRO.

En cas d'abus cette autorisation sera immédiatement retirée et ne pourra être renouvelée.

Article 6.

Le Gouvernement néerlandais voulant donner une preuve de son désir de consolider ses rapports de bon voisinage, déclare renoncer à l'indemnité à laquelle il prétend avoir droit du chef de certains traitements que des pêcheurs Néerlandais-Indiens ont subi de 1889 à 1892 de la part des autorités du Timor-portugais.

Article 7.

Dans le cas où quelque difficulté surgirait par rapport à leurs relations intercoloniales dans l'Archipel de Timor et Solor, ou au sujet de l'interprétation de la présente convention, les Hautes Parties contractantes s'engagent à se soumettre à la décision d'une commission d'arbitres.

Cette commission sera composée d'un nombre égal d'arbitres choisis par les Hautes Parties contractantes et d'un arbitre désigné par ces arbitres.

Article 8.

La présente convention sera ratifiée et les ratifications en seront échangées à Lisbonne.

En foi de quoi, les plénipotentiaires l'ont signée et y ont apposé leurs cachets.

Fait à Lisbonne, en double expédition le dix juin, mil huit cent quatre-vingt treize.

(L.-S.) (w. g.) CAREL VAN HEECKEREN.

„ „ ERNESTO RODOLPHO HINTZE RIBEIRO.

V E R T A L I N G.

VERKLARING.

De ondergeteekenden, gevolmachtigden der Regeeringen, die de overeenkomst van 10 Juni 1893 hebben ondertee-kend, zijn omtrent de navolgende verklaringen overeen-gekomen.

Ten einde eenen goeden uitslag te verzekeren aan hare samenwerking, die vooral gericht is op het aanmoedigen van den handel en de nijverheid van hare onderdanen, door het verschaffen van waarborgen van veiligheid en duurzaamheid, verklaren de Hooge Contracteerende Partijen dat zij elkander wederkeerig in geval van gedeeltelijken of ge-heelen afstand van haar grondgebied of van hare souve-reiniteitsrechten in den Archipel van Timor en Solor, een recht van voorkeur toekennen op voorwaarden die gelijk zijn aan of een equivalent vormen met de voorwaarden die zullen zijn aangeboden.

Op geschillen die ten aanzien van deze voorwaarden zouden kunnen ontstaan is het 7de artikel der bovenge-noemde overeenkomst gelijkelijk van toepassing.

De tegenwoordige verklaring, die te gelijker tijd als de op 10 Juni 1893 te Lissabon gesloten overeenkomst bekrachtigd zal worden, zal beschouwd worden een geheel met deze overeenkomst uit te maken en dezelfde kracht en waarde te hebben.

Ten blijke waarvan de wederzijdsche gevolmachtigden de tegenwoordige verklaring hebben geteekend en er hunne zegels op hebben gesteld.

Gedaan te Lissabon en in dubbel geteekend den 1sten Juli 1893.

(w. g.) CAREL VAN HEECKEREN.

„ E. R. HINTZE RIBEIRO.

DECLARATION.

Les soussignés plénipotentiaires des Gouvernements signataires de la convention du 10 juin 1893 sont convenus de la déclaration suivante.

Afin d'assurer le résultat de leur action commune qui tend surtout à encourager le commerce et l'industrie de leurs nationaux par des garanties de sécurité et de stabilité, les Hautes Parties contractantes déclarant qu'elles se reconnaissent réciproquement, en cas de cession, soit en partie, soit en totalité, de leurs territoires ou de leurs droits de souveraineté dans l'Archipel de Timor et Solor, le droit de préférence à des conditions similaires ou équivalentes à celles qui auront été offertes.

Les cas de désaccord sur ces conditions tombent également sous l'application de l'article septième de la convention précitée.

La présente déclaration qui sera ratifiée en même temps que la convention conclue à Lisbonne le 10 juin 1893, sera considérée comme faisant partie intégrante de cette convention et aura la même force et valeur.

En foi de quoi, les plénipotentiaires respectifs ont signé la présente déclaration et y ont apposé leurs cachets.

Fait à Lisbonne, en double expédition, le 1 juillet 1893.

(L. S.) (w. g.) CAREL VAN HEECKEREN.

" " " E. R. HINTZE RIBEIRO.

MEMORIE VAN TOELICHTING.

De ervaring heeft meer en meer verschillende leemten aangetoond in het tractaat dat den 20sten April 1859 (Staatblad 1860 n°. 56) te Lissabon gesloten, de grenzen aanduidt van ons gebied en dat van Portugal op het eiland Timor. Als hoofdbezwaar tegen de toen gemaakte regeling mag wel gelden, dat wederkeerig verschillende deelen, welke aan een der Staten toebehooren, zoovele enclaves vormen op het gebied van den anderen Staat. Meermalen, nu eens van Nederlandsche, dan weer van Portugeesche zijde werd op verbetering aangedrongen van een toestand, welke eene gereede bron voor geschillen oplevert. De gedachtenwisseling welke laatstelijk hierover op voorstel der Nederlandsche Regeering plaats had, heeft geleid tot de overeenkomst, welke hierbij aan de goedkeuring der Staten-Generaal wordt onderworpen en krachtens welke (zie de artikelen I en II) aan eene commissie van deskundigen wordt opgedragen om de noodige voorstellen te dezer zake te ontwerpen.

Bij de hierover gevoerde onderhandelingen heeft men gemeend tevens ook andere aangelegenheden contractueel te moeten regelen, welke in den laatsten tijd herhaaldelijk tusschen de beide Regeeringen waren ter sprake gekomen. Ten opzichte der veelvuldig op de kusten van weerszijden uitgeoefende visscherij, ten opzichte van handel en scheepvaart en ten opzichte van den in- en uitvoer van vuurwapenen en ammunitie zijn dan ook in deze overeenkomst bepalingen

opgenomen, welke met bevordering der wederzijdsche belangen tevens het beëindigen van bestaande geschillen en het voorkomen van toekomstigste ten doel hebben.

Tot toelichting dier bepalingen, voorkomende in de artikelen III tot en met VI, strekke het volgende:

A d artikel III. In de laatste jaren is het herhaaldelijk voorgekomen, dat Nederlandsch-Indische visschers op het gebied van Portugeesch Timor overlast hebben ondervonden vanwege de Portugeesche douane-beambten, zoodat zij in de uitoefening van hun bedrijf werden belemmerd. Om dit in het vervolg te voorkomen, wordt in dit artikel aan de visschersvaartuigen, toebehoorende aan onderdanen der beide partijen en aan hunne bemanning dezelfde behandeling als aan de eigen onderdanen verzekerd.

Verder wordt aan den handel, de industrie en de scheepvaart op het wederzijdsch gebied de behandeling op den voet van de meest begunstigde natie, onder het gebruikelijk voorbehoud, nadrukkelijk gewaarborgd. Nu door de opzegging van de zijde van Portugal het tusschen dien Staat en Nederland gesloten handels- en scheepvaartverdrag van 9 Januari 1875 (Staatsblad 1875, n°. 74) sinds 31 Januari 1892 vervallen is, scheen, in afwachting van eene nadere meer algemeene regeling, zoodanige bepaling gewenscht.

A d artikelen IV en V. De bepalingen betrekking hebbende op het verbod van in- en uitvoer van vuurwapenen en ammunitie op het eiland Timor staan in verband met de in onze Oost-Indische bezittingen geldende algemeene verbodsbepalingen van in- en uitvoer en binnenlandsch vervoer van genoemde artikelen, en met het sedert vele jaren in de Straits Settlements gehandhaafde verbod om die zaken naar Nederlandsch-Indië uit te voeren. Nadat de Indische Regeering in 1867 genoemd verbod had gegeven, werd, op

onzen aandrang, ook door de Portugeesche Regeering een dergelijk verbod voor het Portugeesche deel van Timor uitgevaardigd. Aan dit verbod werd echter door de Portugeesche autoriteiten hoe langer hoe minder de hand gehouden, totdat het ten slotte geheel werd ingetrokken. De door onze Regeering daarop ingediende vertoogen hadden ten gevolge, dat eindelijk in 1889 opnieuw een beperkt verbod werd gegeven, dat echter, gelijk het vorige, ieder oogenblik kon worden ingetrokken. De Portugeesche Regeering is bereid bevonden bij overeenkomst meerdere zekerheid te dezen opzichte te geven. Zij meende echter eene uitzondering op dit verbod te moeten bedingen, hoofdzakelijk op grond der vrees, dat een algeheel verbod van invoer van vuurwapenen en ammunitie te groot misnoegen zou verwekken bij de inlandsche bevolking, die gewoon is bij groote feesten een veelvuldig gebruik van oud-model vuurwapenen en buskruit te maken.

Ad artikel VI. De bereidwillige medewerking van Portugal bij de regeling der bovengenoemde onderwerpen, voor zooverre die meer in het bijzonder voor ons van belang moeten worden geacht, heeft van onze zijde geleid tot afstand van alle aanspraken op schadevergoeding als gevolg der door onze visschers van 1889 tot 1892 ondervonden belemmering.

Nadat omtrent de regeling der verschillende onderwerpen tusschen beide Regeeringen volkomen overeenstemming verkregen was en de overeenkomst geteekend, waarin, ten blijke der vriendschappelijke gezindheid van partijen in artikel VII de arbitrage clause was uitgebreid tot alle geschillen, waartoe het wederzijdsch koloniaal bezit in den

Timor- en Solor-Archipel onverhoopt te eeniger tijd mocht aanleiding geven, meende de Nederlandsche Regeering er de Portugeesche op te moeten wijzen, dat voor de verdere ontwikkeling van den handel en de nijverheid op beide deelen van het eiland Timor zekerheid vereischt wordt dat de behartiging der daarmede samenhangende belangen zoo-veel mogelijk aan dezelfde handen toevertrouwd of althans door dezelfde beginselen beheerscht zal blijven.

Als het geschikste middel daartoe, bij altijd mogelijke eventualiteiten, achtte zij het vestigen van een wederzijdsch recht van voorkeur, voor het geval dat een der partijen eenig grondgebied of eenig soevereiniteitsrecht in den Archipel van Timor en Solor mocht willen afstaan.

In dien geest werd een voorstel aan de Portugeesche Regeering gedaan, hoewel daarbij op den voorgrond werd gesteld dat wel bij geen der partijen eenig voornemen tot afstand van gebied of rechten bestond.

De daarover gevoerde onderhandelingen hebben geleid tot het teekenen van de hierbij tevens aan de goedkeuring der Staten-Generaal onderworpen declaratie die, van gelijke kracht zijnde als de overeenkomst zelve, moet beschouwd worden één geheel met deze uit te maken.

De Minister van buitenlandsche zaken,
VAN TIENHOVEN.

De Minister van koloniën,
VAN DEDEM.

In de Nieuwe Rotterdamsche Courant van
26 Augustus jl., maakte de heer Mr. J. B. B., naar het
ons voorkomt, eenige juiste aanteekeningen op de overeen-

komst, die wij daarom mede onder het oog onzer lezers brengen :

Eene vraag, welke zich bij de behandeling van de jongste met Portugal gesloten conventie zoude kunnen voordoen, is deze: blijft het tractaat van 1859 met dezelfde mogendheid over den Timor- en Solor-archipel gesloten nog gelden? Of schoon de memorie van toelichting daaromtrent niets mededeelt, kan men toch, dunkt mij, wel aannemen dat de overeenkomst van 1859 in zeker opzicht bij de conventie van 1893 wordt gewijzigd, maar overigens haar geldende kracht blijft behouden. Toch ware het misschien wel wenschelijk geweest om eene uitdrukkelijke verklaring daaromtrent zoo niet in het tractaat op te nemen, dan toch in alle gevallen in de memorie van toelichting in te lasseschen. Intusschen, zooals straks wordt aangetoond, is deze vraag alleen van belang wat art. 10 van het tractaat van 1859 betreft. Doch juist de geschiedenis van dit artikel is niet van gewicht ontbloot. Men vergunne mij hierover het volgende in herinnering te brengen.

Het tractaat van 1859 was niet het eerste hetwelk met Portugal over deze aangelegenheid gesloten werd. Reeds op 28 Augustus 1851 was tusschen Nederlandsche en Portugeesche commissarissen een ontwerp-conventie in het leven geroepen, ten doel hebbende de gebieds-bepaling van beide rijken op Timor. Daarbij was gevoegd eene suppletoire conventie van 28 November 1851, waarin aan dit tractaat reeds eenige uitvoering werd gegeven.

Het definitief tractaat werd op 6 October 1854 te Lissabon geteekend en bij boodschap van 2 Februari 1855 aan de Tweede Kamer ter overweging aangeboden. De bedoeling was, ieders gebied op Timor te regelen en aan Nederland het onverdeeld bezit te verzekeren van de boven Timor gelegen eilanden.

In de memorie van toelichting, welke bij het wetsontwerp gevoegd was, wordt in het breede melding gemaakt van de verschillende conflicten welke op Timor reeds waren voor-

gekomen. Reeds in 1848 zond de Nederlandsche regeering eenen commissaris naar Timor ten einde bestaande geschillen te beslechten. Heel veel resultaat had deze zending niet; alleen berustte men sinds onzerzijds in de feitelijke bezetting door Portugal van een aantal betwiste punten. Opnieuw was toen in overweging genomen het denkbeeld, reeds in 1819 door den gouverneur-generaal van der Capellen geopperd, om door het eiland geheel onder Nederlands gezag te brengen aan de geschillen een einde te maken, doch de weinige ingenomenheid waarmede men dit denkbeeld te Lissabon begroet had, noopte onze vertegenwoordigers het spoedig te laten varen. Alleen was Portugal tot eene nieuwe grensregeling genegen, waartoe het dan ook, zooals ik zeide, in 1851 is gekomen.

In het voorloopig verslag der Tweede Kamer over deze conventie toonde men zich niet algemeen daarmede ingenomen. Achtte men het bijvoorbeeld onregelmatig dat Nederland de som van f 80 000, waarvoor Portugeesche bezittingen op de zes beneden Timor gelegen eilanden aan Nederland waren afgestaan, dadelijk ter beschikking van den gouverneur van Timor gesteld had, daarbij kwam dat zoolwel tegen de redactie van art. 4 als tegen die van art. 10 ernstige bedenkingen werden geopperd. In eerstgenoemd artikel keurde men het af, dat niet was genoemd wat aan Nederland werd afgestaan, en in art. 10 vond men het verkeerd, dat — terwijl in dit artikel bepaald was dat de vrije uitoefening van den katholieken godsdienst gewaarborgd wordt aan de bewoners der gedeelten door Portugal aan ons land afgestaan — geen tegenbeding voor de vrije uitoefening van den hervormden godsdienst was gemaakt, ook voor die ingezetenen welke dien godsdienst mochten komen te omhelzen. Men drong alsnog op zoodanige reciprociteit aan.

De memorie van antwoord gaf niet veel licht, de Regeering legde alleen de oorspronkelijke overeenkomst en de

vertaling als bijlagen bij de memorie over, maar toegeven deed zij niet. Wat in het bijzonder art. 10 betreft, zij achtte het niet raadzaam de afdoening dezer zaak opnieuw te vertragen door pogingen tot het verkrijgen der hier bedoelde reciprociteit, eensdeels, zoo voegde zij er bij, om de zekerheid dat geen andere dan roomsch-katholieke christenen in het landschap, waarover het hier voornamelijk liep (Maubara), zouden aanwezig zijn, en ten anderen, omdat naar hare meening van zoodanige pogingen geen goede uitslag schijnt verwacht te kunnen worden.

Het wetsontwerp kwam 21 Juni 1854 in behandeling en toen bleek het, dat juist deze bepaling van art. 10 de groote steen des aanstoots zou wezen. En de bepaling van dit artikel en de omstandigheid, dat na veler oordeel aan de bestaande moeilijkheden niet werd tegemoetgekomen, hebben ten slotte er het hunne toe bijgedragen om het tractaat te doen verwerpen met 32 tegen 22 stemmen.

Op 17 Juni 1859 werd daarop een nieuw tractaat ter goedkeuring aan de Staten Generaal aangeboden dat in hoofdzaak — met eenige verandering van redactie — gelijkkluidend was met het in 1854 verworpene, maar waarin art. 10 volgens het verlangen der Tweede Kamer was gewijzigd en wederkeerig gemaakt. Thans luidde het aldus:

„La liberté des cultes est garantie de part et d'autre aux habitants des territoires échangés par le présent traité.” In het verslag werd nog opgemerkt, dat bij de discussie over het verworpen tractaat ook andere bezwaren dan die ten opzichte van art. 10 waren te berde gebracht, dat met name de heer Rochussen, die als Minister van koloniën dit tractaat had geteekend, als kamerlid zeer veel bezwaren tegen het eerste had in het midden gebracht, waaraan thans niet was tegemoetgekomen. Zoo werd herinnerd, dat deze blijkens zijne in 1854 uitgesproken rede gezegd had, het

status quo boven de toen voorgestelde regeling (in 1854) te verkiezen, omdat door het sluiten van het tractaat de telkens terugkeerende moeilijkheden voor Nederland op Timor, voortvloeiende uit de vijandige houding van het geenclaveerde rijk van Oikoussi toch niet zouden worden weggenomen. Bij de algemeene beschouwingen voerden de heeren van Hall (zeer in het kort) en Thorbecke en Rochussen het woord; laatstgenoemde om zich tegen het verwijt van inconsequentie te verdedigen: hij deed — en terecht — o. a. opmerken, dat, hoe hij ook met sommige bepalingen der verworpen conventie niet ingenomen geweest was, zijne conclusie toch niet tot verwerping van het tractaat had gestrekt. Overigens sprak men eigenlijk meer over de Bonische expeditie, dan over het tractaat, hetwelk ten slotte met algemeene stemmen werd aangenomen.

Met het oog nu op hetgeen ik over de geschiedenis van onze koloniale verhouding tot Portugal in herinnering heb gebracht — waaruit o. a. blijkt, dat van Hall zoo ongelijk niet had, toen hij zeide, dat de redactie van art. 10 alleen de oorzaak der verwerping van het vroeger tractaat was geweest — zou het wellicht aanbevelenswaardig geweest zijn, om met name art. 10 bovengenoemd in de nieuwe overeenkomst op te nemen.

En voor deze wijze van handelen zoude te meer te zeggen geweest zijn, daar eigenlijk nu alleen art. 10 van de conventie van 1859 overblijft. Immers, in de artikelen 1, 2, 3, 4 en 5, welke artikelen de grensregeling der beide landen op Timor betreffen, wordt door de jongste overeenkomst in zooverre wijziging gebracht, dat erkend wordt, dat de bestaande regeling herziening eischt en aan de in art. 1 en 2 der jongste conventie bedoelde commissie opgedragen, om eene nieuwe grens te ontwerpen; de desbetreffende overeenkomst zal ook door de Staten-Generaal worden goedgekeurd. De artikelen 6, 7 en 8 hebben in zooverre reeds uitgewerkt, dat de overdracht van gebied, daarin bedoeld, natuurlijk na

de uitwisseling der ratificatie heeft plaats gehad¹⁾. Bij art. 9 wordt bepaald, dat ter vergoeding van hetgeen Portugal zoude kunnen verliezen bij ruiling der bovenvermelde wederzijdsche bezittingen, Nederland aan Portugal volledig quitantie zoude geven van de f 80,000 door het Portugeesche gouvernement in 1851 van Nederland geleend, en bovendien zou Nederland aan Portugal ter hand stellen de som van f 12,000, welke gestort zal worden eene maand na de uitwisseling der bekrachtiging van het tractaat. Deze hebben plaats gehad op 23 Augustus 1860, zoodat dit artikel één maand daarna ook zijne volledige uitvoering zal hebben erlangd. Men ziet, het artikel 10, hetwelk over de vrijheid van godsdienst handelt, blijft alleen over²⁾ en had dus wel in het nieuwe tractaat kunnen worden opgenomen. Intusschen, waarschijnlijk zal hiervoor wel eene verklaring te vinden zijn; het is bijvoorbeeld mogelijk, dat de regeering van plan is, om in de volgens art. 2, 2e lid te sluiten conventie — tot goedkeuring der door de commissie nieuw aan te wijzen grenslijn — art. 10 of eene dergelijke bepaling opnieuw op te nemen. In allen geval verdient de Regeering dank, dat deze quaestie weder eenen stap verder tot hare oplossing is gekomen. Wanneer nu de te benoemen commissarissen met bekwamen spoed hunne taak volbrengen, dan zullen, naar te hopen is, de grensconflicten op Timor tot het verledene gaan behooren.

Mr. J. B. B.

---

1) Bij art. 6 erkent Nederland Portugals souvereiniteit over het eiland Kambing; bij art. 7 staat Portugal aan Nederland met name genoemde bezittingen af op de eilanden Flores, Menara en Solor, en ziet Portugal van aanspraken op andere in de nabijheid daarvan gelegen eilanden af; art. 8 trekt uit de beide bovengenoemde eene conclusie en constateert eenvoudig, dat Nederland het onverdeeld bezit krijgt van alle boven Timor gelegen eilanden.

2) Art. 9 handelt over de goedkeuring der wetgevende macht.

Gouvernements-Koffiecultuur ter Sumatra's Westkust ¹⁾

Rapport van den gouverneur van Sumatra's Westkust.

Padang, den 10^{den} Juli 1890.

Met referte aan uw schrijven van 14 Februari jl. n°. 847 en de daarop betrekking hebbende telegrammen, laatstelijk het Uwe van 29 April jl., heb ik de eer U.H.Ed.Gestr. het volgende mede te deelen als mijne consideratiën en advies nopens het rapport en de voorstellen van de bij Koninklijk besluit van 14 October 1888, n°. 18, benoemde Staatscommissie, betreffende de gouvernements-koffiecultuur ter Sumatra's Westkust.

Op bladzijde 46 van haar rapport somt de Staatscommissie de oorzaken op van den achteruitgang der genoemde cultuur, zooals die zijn aangegeven aan den hoofdinspecteur Mounier, aan wien bij gouvernementsbesluit van 21 Augustus 1884, n°. 8 een onderzoek ter zake werd opgedragen, en haalt die commissie vervolgens aan het door den gouverneur van Sumatra's Westkust Kroesen, bij schrijven van 20 Januari 1886, naar aanleiding van het rapport van genoemden hoofdinspecteur medegedeelde, om tot de vol-

---

1) Zie de April-aflevering 1893.

gende conclusie te komen: „Wellicht hebben alle verschillende oorzaken door den gouverneur en den hoofdinspecteur opgegeven, in meerdere of mindere mate invloed uitgeoefend op den achteruitgang der productie. Het komt der commissie echter niet noodig voor omtrent elk dier motieven in beschouwingen te treden, omdat naar haar stellige overtuiging de voornaamste oorzaak van achteruitgang, niet in bepaalde streken maar in het algemeen moet gezocht worden in het toenemend gebrek aan geschikte gronden in de nabijheid der kampongs.

„Reeds in het Koloniaal verslag van 1871 wordt vermeld: „dat de goede gronden in de nabijheid der woningen gelegen allengs uitgeput raken, zoodat de aanplantingen al verder en verder van de kampongs moeten geschieden;” in dat van 1883: „goede koffiegronden moeten vooral in de onderafdeeling Oud-Agam en in de afdeelingen Tanahdatar en L Kota, hoe langer hoe verder van de kampongs gezocht worden en zijn zelfs in vele districten in het geheel niet meer te vinden.”

„Ook de gouverneur van Sumatra's Westkust en de hoofdinspecteur Mounier gewagen, waar zij de oorzaken van den achteruitgang der productie opgeven, van het gebrek aan gronden.

„Op Sumatra's Westkust doet zich dus, zooals natuurlijk is, hetzelfde verschijnsel voor als op Java, dat 30 à 40 jaren na invoering der gedwongen cultuur, waarbij de beste gronden in de nabijheid der kampongs werden in beslag genomen, niet te ver afgelegene goede koffiegronden al schaarscher en schaarscher worden.”

Deze meening der commissie is volkomen juist. De meeste koffietuinen zijn nu 10 à 12 paal van de negorijen verwijderd, dat is het dubbele van den uitersten afstand aangegeven in art. 3 lit. C van het gouvernementsbesluit van 2 Februari 1877 n°. 36, houdende voorschriften die thans nog gelden.

Minder juist is echter de volgende uitspraak der commissie: „Intusschen is daarmede de snelle achteruitgang der productie sedert 1877 niet verklaard. Naar het oordeel der commissie is zij niet te wijten, zooals de hoofdinspecteur Mounier meent, aan een gebrekkige toepassing van het gouvernementsbesluit van 2 Februari 1877, n°. 36, dat een geregelde cultuurwijze verlangde, maar veeleer aan de toepassing van dat besluit.”

Dit zou doen denken dat men de voorschriften van dat besluit hier overal getrouw heeft toegepast, terwijl het mij is gebleken dat slechts in ééne afdeling, de L. Kotas, waar de assistent-resident H. Visser van af 1875 tot 1887 het bestuur voerde, die voorschriften van den aanvang af en gedurende een reeks van jaren met nauwgezetheid werden nageleefd, maar overal elders slechts gedurende korten tijd en gebrekkig, of in het geheel niet; en toch valt overal achteruitgang van productie waar te nemen.

Zeker heeft daar, waar die voorschriften zijn toegepast, hetzij stipt of gebrekkig, de bevolking zich daarmede niet ingenomen betoond (zie het artikel van VS. Indische Gids 1888, 2de deel, getiteld: Het systeem-Ples bij de gouvernementskoffiecultuur ter S. W. K.), maar de hoofdoorzaak van den overal waar te nemen achteruitgang, zoowel van den snellen als van den minder snellen, is ongetwijfeld de steeds toenemende groote afstand van de woningen waarop de cultuur moet worden gedreven. Het onderhoud der tuinen, de bijplant en de pluk zijn daardoor onvoldoende; veel koffie wordt zelfs niet geoogst.

Na die, ook door de commissie erkende hoofdoorzaak van den achteruitgang der verplichte koffieteelt ter Westkust van Sumatra in een helder licht gesteld te hebben, zal ik nu hare voorstellen achtereenvolgens vermelden en daarachter mijne beschouwingen plaatsen.

1°. „In te trekken het Gouvernementsbesluit van 2 Februari 1877, n°. 36.”

Hoewel ik, zooals boven gezegd, de nadeelige werking van het besluit van 2 Februari 1877 n°. 36 minder groot acht als de commissie, te minder nu ik weet dat de daarbij gegeven voorschriften, voor zooveel zij in de practijk niet deugdelijk zijn gebleken, nergens meer worden toegepast, kan ik natuurlijk geen bezwaar hebben tegen de voorgestelde intrekking, mits daarvan uitgezonderd worden de voorschriften vervat in La A, H, I, K en L van art. 3, die nog alle recht van bestaan hebben en dat recht ook zullen behouden als de voorstellen der commissie, dan wel de mijne, worden aangenomen. De gedeeltelijke intrekking van het besluit behoort echter gepaard te gaan met de geheele intrekking van het goevernementsbesluit van 16 Februari 1880 n°. 62, waarbij het eerstgenoemde is gewijzigd, en dat geene voorschriften bevat welke behoud nog wenschelijk is te achten.

2°. „Te bepalen dat gehandhaafd blijft de verplichting der inheemsche bevolking van Sumatra's Westkust om koffie te planten, doch dat de keuze der gronden en de wijze van aanleg en onderhoud der aanplantingen geheel worden overgelaten aan de inzichten der inlandsche hoofden en bevolking.”

Handhaving, althans voorloopige handhaving, van de verplichte koffieteelt ter Sumatra's Westkust in streken waar zij, zonder te bezwaardend voor de bevolking te zijn, nog met voordeel kan worden gedreven, is zeker zeer geraden, omdat de Staat de daaruit nog te trekken aanzienlijke inkomsten niet kan missen. Eerst wanneer eene meer rationeele belasting daarvoor in de plaats kan treden mag die cultuur worden losgelaten, doch dit behoort geleidelijk te geschieden en met goede voorbereiding.

Maar die handhaving nog te bepalen, zooals de commissie voorstelt, acht ik niet noodig.

Bij ordonnantie van 25 Januari 1864 (Staatsblad n°. 8) werd het hier werkende koffiestelsel bevestigd en geregeld, en er zijn dunkt mij geen motieven om nu te moeten bepalen dat het stelsel gehandhaafd blijft.

De keuze der gronden en de wijze van aanleg en van onderhoud dezer aanplantingen aan de inzichten der inlandsche bevolking over te laten mag na de opgedane ondervinding verstandig heeten, maar het toezicht der besturende ambtenaren mag daarbij niet ontbreken; leiding, aansporing, zelfs bestraffing (Staatsblad 1878 n°. 309) zullen nog vaak noodig zijn ter instandhouding der dwangcultuur.

3°. „Den inkoops prijs per pikol koffie 1ste soort te brengen op f 25.”

Op bladzijde 53 van haar rapport zegt de commissie: „het staat naar haar oordeel vast dat, wil men de koffiecultuur bij de bevolking gewild maken — wat ook door 's Gouvernements belang wordt gevorderd — de belooning zoodanig zal moeten zijn, dat deze cultuur der bevolking dezelfde voordeelen oplevert als die van andere producten van inlandschen landbouw.”

Het lijdt bij mij en ook bij anderen geen twijfel, dat de verhooging van den leveringsprijs der koffie, zelfs tot f 25 de pikol, niet het door de commissie verwachte effect zou hebben. Men vergete niet dat de koffiecultuur, een ware rooibouw, thans op groote afstanden van de negorijen moet worden gedreven; een bezwaar dat geen prijsverhooging van de te leveren koffie kan wegnemen; de bevolking zal daarom wel steeds de voorkeur blijven geven aan de teelt van anderen producten, waarvoor nog geschikte grond nabij de woningen te vinden is, en voor welke producten zij de volle marktwaarde kan bedingen.

In de reeds in 1871 verschenen „Studiën over de inland-

sche huishouding in de Padangsche Bovenlanden" van den controleur Verkerk Pistorius, staat op pag. 179 te lezen:

„De Maleier geeft de voorkeur aan zijne eigene cultures, vooral aan de tabaksteelt, waarvoor de grond hier trouwens zeer geschikt blijkt te zijn. Meer en meer breidt zich deze volkscultuur uit, en langs het meer van Singkarah zijn een menigte gronden, die vroeger met koffie beplant waren, in tabaksvelden herschapen.”

Dit werd dus reeds 20 jaar geleden door een hier dienend controleur geconstateerd, toen de schaarschte aan voor koffie geschikte gronden reeds bestond (zie de hiervoren uit het rapport der commissie aangehaalde mededeeling uit het Koloniaal verslag van 1871), maar veel minder groot was als thans.

Volgens de cijfers van den uitvoer te Padang is echter in de laatste tien jaren (1880 t/m 1889) de productie van tabak met ongeveer 20 pct. verminderd, maar gestegen:

die van foelie	met	41 pct.
„ „ gambier	„	5 „
„ „ getah pertja	„	173 „
„ „ gomdammar	„	1783 „
„ „ gomelastiek	„	129 „
„ „ kaneel	„	111 „
„ „ klappers	„	442 „
„ „ notenmuskaat	„	53 „
„ „ peper (zwarte)	„	109 „
„ „ rotting	„	7 „

Ook de resident der Padangsche Bovenlanden deelt in dit mijn gevoelen waar hij, in zijn hierbij aangeboden advies van 29 April jl. n°. 1733, zegt:

„De Maleier toch kan, zoo hij wil, thans gemakkelijk geld verdienen, gemakkelijker althans dan in vroegere tijden

en daarom houdt hij zich nu, geheel in overeenstemming met zijn aard, slechts met die soorten van arbeid bezig, die het minst zwaar zijn, maar die hem toch genoeg opbrengen tot aanschaffing zijner geringe levensbehoeften. Zal hij nu plotseling ijveriger worden en zich naar de afgelegen bergstreken begeven om daar koffie te planten, alleen omdat de prijs per pikol verhoogd is tot f 25? Het is niet waarschijnlijk."

Men meene ook niet dat het nog mogelijk is dat de bevolking, belust op het groote voordeel dat bij die prijsverhoging de kofficultuur haar kan opleveren, naar de verafgelegen bergstreken zal verhuizen; zij zal daarvoor hare sawahs, hare t a n a h p o e s a k a niet verlaten.

4°. „Als equivalent voor de prijsverhoging der koffie in te voeren eene hoofdelijke belasting."

Op pag. 53 en 54 van haar verslag zegt de commissie:
„Dit equivalent zou, naar het oordeel der commissie, verkregen kunnen worden door het invoeren eener hoofdelijke belasting, zooals, hoewel op onderling verschillende grondslagen, ook in Benkoelen, de Lampongs en Palembang ge-
heven wordt. . . .

Het zou zeker niet in het belang zijn van handel en nijverheid, dus schadelijk voor de ontwikkeling van het land, de reeds hooge tolrechten nog te verhoogen of nieuwe te gaan heffen, en zeer waarschijnlijk zou het niet eens mogelijk zijn om langs dien weg en door verhoging van den prijs van het zout en gelijktijdige uitbreiding van het zoutmonopolie in het noordelijk deel van dit gouvernement, de staatsinkomsten zoodanig te vermeerderen, dat in de meest noodige behoeften is te voorzien.

De invoering eener belasting als door de commissie bedoeld, is dus wel onvermijdelijk te noemen, en het is

zeker verstandig daarmede niet tot het uiterste te wachten.

Hier moet ook gewezen worden op de groote onbillijkheid, dat de verplichte koffiecultuur slechts verreweg het kleinste deel der bevolking zwaar drukt, terwijl de overgroote meerderheid geene daartegenover te stellen belasting betaalt. En die onbillijkheid zou natuurlijk niet worden weggenomen door de toepassing van het wel eens aangeprezen middel, om door afkoopbaarstelling der heerendiensten het volk tot het betalen eener geldelijke belasting te brengen, tenzij men de cultuurplichtigen, zoolang zij dat nog zijn, veel minder liet betalen dan de thans niet-cultuurplichtigen. Maar het gezond verstand van den Sumatraan zou de dubbele bedoeling spoedig doorgronden, en daarin niet ten onrechte vreesden van het bestuur om hier openlijk eene geldelijke belasting als equivalent van de koffiobelasting in te voeren.

Staat ook volgens den heer Verkerk Pistorius het recht der Regeering om hier verordeningen in het leven te roepen die met de tot dusver erkende gebruiken van de bevolking in strijd zijn, „als een paal boven water”, zeer juist voegt hij daaraan toe: „Behoudens de volgende voorwaarden: dat zij van dit recht een matig gebruik make; dat zij, den ontwikkelingsstaat van het land niet met te snelle schreden vooruitloope; en vooral, dat zij optrede met open vizier en voor de wenschelijk gekeurde veranderingen, onverholen, loijaal en openlijk uitkome „(Ceylon, Indische volksbelangen”, pag 30). . . .

Maar ik zou die geldelijke belasting aanvankelijk slechts willen invoeren in de streken waar geen gouvernementskoffiecultuur bestaat en in die, waar deze cultuur geen voordeel meer oplevert, of waar zij wegens het gemis aan goede gronden op niet te verren afstand van de negorijen, als te bezwarend voor de bevolking niet langer kan worden gehandhaafd. Waar dus de koffiecultuur nog kan blijven bestaan, wensch ik haar te behouden, doch zonder verhooring van den leveringsprijs, omdat het niet noodig is

dat offer te brengen bij de bekende zekerheid dat de cultuur ten doode is gedoemd, doordien de afstand van de woningen, waarop zij moet worden gedreven, reeds zeer groot en nog toenemend is, en haar leven door die prijsverhooging niet kan worden verlengd; dus handhaving van de cultuur, zooveel en zoolang mogelijk op den bestaanden voet, behoudens intrekking, voor zooveel noodig, van de gouvernementsbesluiten van 2 Februari 1877 en 16 Februari 1880 n^o. en 36 en 62, invoering eener geldelijke belasting daar, waar die cultuur niet bestaat ¹⁾ en daar, waar zij moet ophouden te bestaan; het laatste telkens door de Regeering, op voorstel van het hoofd van gewestelijk bestuur, te bepalen, namelijk negorij-, districts- of afdelingsgewijze, al naar gelang de omstandigheden dat vorderen.

Twaalf paal kan dan worden aangenomen als uiterste afstand waarop de koffietuinen van de negorijen mogen verwijderd zijn, en als maatstaf van te geringe productie een nader vast te stellen minimum per cultuurplichtige.

Op die wijze kan het aan uitputting lijdende niet meer te redden „koffiestelsel” langzamerhand en zeer geleidelijk geheel vervangen worden door eene belasting in geld, en loopt de Staat geen gevaar dat de belastinghervorming zijne inkomsten plotseling aanzienlijk zal doen dalen, hetgeen wel het geval zou zijn als voor de belasting in koffie overal gelijktijdig die in geld intrad, welke laatste natuurlijk in den aanvang zeer matig zal moeten zijn, dus de aanzienlijke inkomsten, nu door de koffie verkregen, niet zoodadelijk zou kunnen equivaleeren.

Men zal dan echter in de streken, waar de bevolking

---

1) Met uitzondering voorloopig van de afdelingen Padang-Lawas en Nias, om redenen door den resident van Tapanoli opgegeven in zijn hierbij overgelegd advies; en natuurlijk ook met uitzondering van de tot het Padangsch gebied te rekenen Mentawai-eilanden, waar ons gezag nog niet vertegenwoordigd is.

van de verplichte teelt wordt ontheven, voorloopig de verplichte levering aan het Gouvernement van alle daar nog geoogste en niet voor eigen consumtie bestemde koffie moeten handhaven, daar anders de deur wordt open gezet voor onttrekking aan de verplichte levering van koffie uit aangrenzende streken, waar de gouvernements-koffiecultuur nog in stand wordt gehouden.

Handhaving van de verplichte levering zonder verplichte teelt en gelijktijdige invoering eener geldelijke belasting overall, is zeker niet te verkiezen, omdat dit de koffiecultuur nog eerder zou doen uitsterven; immers zonder dwang zal de bevolking geen koffie blijven planten, al zou men den leveringsprijs aanzienlijk verhoogen; men zal altijd stuiten op het bezwaar dat de tuinen te ver van de negorijen verwijderd zijn.

En met dit bezwaar voor oogen moet ik ook elke proefneming tot belastinghervorming in één of meer afdelingen ontraden; de omstandigheden zijn te dringend, de tijd ontbreekt om tot proefnemingen te mogen overgaan, die bovendien der bevolking stof zouden geven tot voor ons minder gunstige overwegingen.

Of de in te voeren geldelijke belasting per hoofd of per huisgezin moet worden geheven, met verdeeling van de aangeslagenen in klassen als in Benkoelen (Staatsblad 1872 n°. 205), dan wel zal moeten zijn eene heffing zooveel mogelijk van twee ten honderd van het jaarlijksch inkomen, als in de Lampongsche districten (Staatsblad 1879 n°. 167); of de voor Tapanoli te maken regeling niet zal moeten verschillen van de voor de Padangsche Boven- en Benedenlanden, dit alles behoort nader overwogen te worden, hebbende het mij aan tijd ontbroken om daarover in overleg te treden met de besturende ambtenaren.

Alleen meen ik nu reeds blootelijk als mijn persoonlijk gevoelen te kunnen zeggen, dat de eigenaardige verhoudingen van het Maleische gezin en de ambulante aard van

den Maleier mij doen denken dat eene belasting per huisgezin in de Boven- en Benedenlanden gemakkelijker te innen zal zijn dan eene per hoofd, en dat een aanslag in klassen mij voor Sumatra's Westkust niet geraden voorkomt. Immers de welvaart hier aanmerkelijk grooter zijnde dan in Benkoelen, zou men de hoogste klasse van aanslag hier ook belangrijk hooger moeten stellen dan zij daar nu is (f 100), wat de agitatie, die bij de invoering der belasting natuurlijk niet ontbreken zal, noodeloos vergrooten zou, terwijl het, met het oog op den bijzonder ontwikkelden handels- en ondernemingsgeest van den Maleier¹⁾, zeker beter is zich niet door een maximum aanslageijfer te binden, maar, evenals voor de Lampongsche districten is verordend (art. 4 van Staatsblad 1879 n°. 167,) te bepalen dat de aanslag zooveel mogelijk twee ten honderd van het jaarlijksch inkomen zal bedragen, doch dat die voor de landbouwers voorloopig wordt gesteld op een zeker minimum (nader op te geven), om geleidelijk opgevoerd te worden tot 2 pct. van het jaarlijksch inkomen.

Omdat de commissie in haar rapport ook Palembang noemt, meen ik nog te moeten zeggen, dat de in dat gewest gevolgde wijze van aanslag der hoofdelijke belasting (6°/_o van het inkomen, zijnde de belasting voor al de bewoners van dezelfde doessoen of dezelfde marga gelijk — art. 3 van Staatsblad 1877 n°. 197 —) mij voor Sumatra's Westkust niet geschikt voorkomt. . . .

Goede voorbereiding is echter zeer gewenscht, want veel zal ook in deze van den taet der ambtenaren afhangen. Door de zaak bij de hoofden en de invloedrijksten der be-

1) Men vindt ter hoofdplaats Padang en ook in de binnenlanden niet weinig inlandsche handelaren die maandelijks duizende guldens omzetten en zelfs de aannemer van het veel omvattende transport van koffie en andere gouvernementsgoederen is een Maleier.

loopig nog te rekenen is op een netto opbrengst van $1\frac{1}{2}$ à $1\frac{3}{4}$ millioen gulden 's jaars.

5°. „Van Regeeringswege in betaalden arbeid wegen te doen aanleggen, waar gebrek aan gemeenschapsmiddelen de vestiging van inlandsehe koffieplanters in het gebergte mocht blijken in den weg te staan.”

6°. „Tijdelijke vrijstelling van heerendiensten te verleenen aan de sub 5°. bedoelden.”

Noch door het aanleggen van wegen, noch door het verleenen van tijdelijke vrijstelling van heerendiensten, tevens verhooging van den leveringsprijs der koffie tot f25 de pikol, zal men de bevolking kunnen bewegen zich in ver afgelegen bergstreken te gaan vestigen. Zooals boven gezegd, zal zij wel nimmer hare sawahs en andere poesaka-gronden willen verlaten.

En de commissie zag bij het doen van dit voorstel over het hoofd, dat door de te verleenen vrijstellingen het aandeel in de heerendiensten der overigen zou worden verzwaaard, hunne draagkracht alzoo verminderd, en dit ten nadeele van de opbrengst der in te voeren geldelijke belasting strekken zou.

7°. „De gelegenheid tot inbreng zoo gemakkelijk mogelijk te maken.”

Bij art. 3, lit. I, van het besluit van 2 Februari 1877 n°. 36, is bepaald dat de bevolking hare koffie overal bij het naastbij gelegen pakhuis kan inleveren, ook al staat dit in eene andere afdeeling. De gelegenheid tot inbreng van koffie voldoet nu aan de behoefte.

8°. „De uitgifte van woeste gronden in erfpacht ondergeschikt te maken aan de belangen der bevolking.”

Opgevat in algemeenen zin kan ik mij met dit voorstel vereenigen — en wie zou dat niet? —, maar, indien daarmede beoogd wordt het reserveeren van gronden, op grooten afstand van de negorijen verwijderd, ter uitbreiding van de koffiecultuur, derhalve de uitgifte van woeste gronden in erfpacht aan Europeanen voor een onbereikbaar doel te beperken, dan verklaar ik mij tegen het voorstel, omdat de maatregel tot nadeel van de bevolking zou strekken. Wat den inlander ontbreekt om zijn land tot hoogere welvaart op te voeren, kan de Europeaan hem brengen: k a p i t a a l, e n e r g i e e n k u n d e, die dus in geen geval mogen worden geweerd. Alleen de gronden, welke de bevolking zelve aanwijst als die, welke zij voor zich verlangt te reserveeren, en de gronden die, gelegen binnen den afstand van 12 paal van de negorijen, geschikt worden geacht voor de gouvernemeniskoffiecultuur, behooren niet in erfpacht aan Europeanen te worden uitgegeven.

Het commissielid Wessels stelt voor:

Invoering eener geldelijke belasting en vervanging van de dwangcultuur door eene Staatscultuur met vrijen arbeid.

Boven zijn mijne denkbeelden omtrent de invoering eener geldelijke belasting reeds uitvoerig ontvouwd, waarom ik mij hier kan bepalen tot de bespreking van de door den heer Wessels gewenschte Staatsexploitatie.

De heer Wessels wil den Staat bezit doen nemen van de door de bevolking op Staatsdomein aangelegde koffietuinen, zonder haar schadeloos te stellen, wijl hij den Staat als eigenaar van die tuinen aanmerkt. Slechts erkent hij het „plukrecht“ der bevolking: zoo noemt hij n. b. „het recht dat zij heeft op de vruchten van haar arbeid, op het door

de Regeering haar toegezegde loon voor al de, ten behoeve van de cultuur, in den aangewezen tuin, verrichte werkzaamheden." En, zoo vervolgt hij, „dat zal kunnen geschieden door den planters, den ingedeelden, het recht toe

kennen om, zoo zij dat verlangen, bij voorkeur en met uitsluiting van anderen, aangenomen te worden voor taak- of dagwerk" (pag. 119, afzonderlijk advies). Hij verwacht dus een te grooten toeloop van werkvolk. Van het al of niet willen afstaan van koffietuinen door de bevolking aan den Staat kan geen quaestie zijn (pag. 119). Verder wordt gezegd (pag. 139): „uit het geschiedkundig overzicht van Sumatra's Westkust blijkt niet dat de toestand van de gouvernements-koffiecultuur aldaar zóó verschilt van dien op Java, dat op grond daarvan, van Staatsexploitatie in vrijen arbeid in dat gewest zou moeten worden afgezien." Het verschil in toestand is echter niet zoo gering als de heer Wessels meent, gelijk uit het volgende blijken kan.

Dat de hier door de bevolking op zoogenaamd Staatsdomein aangelegde koffietuinen den Staat toebehooren, zou zij zeker niet zoo gereedelijk toegeven.

Om het eigendomsrecht van den Staat op de koffietuinen te bewijzen doet de heer Wessels een beroep op de ministerieele dépêche van 25 Juli 1870 La A^{uz}. n°. 56, welke eene toelichting bevat van het agrarisch besluit van 1870 (Staatsblad n°. 118). Maar mocht dat beroep werkelijk kunnen gelden voor Java, voor Sumatra's Westkust heeft het aangevoerde (pag. 122) zeker geen waarde, omdat de daarbij aangehaalde Staatsbladen voorschriften bevatten die slechts Java en Madoera betreffen.

En met een beroep op art. 1 van Staatsblad 1870 n°. 116, juncto Staatsblad 1875 n°. 179a en art. 1 van Staatsblad 1874 n°. 94f, zou evenmin te bewijzen zijn dat het Gouvernement hier de vrije beschikking heeft over de op zoogenaamd Staatsdomein door de bevolking aangelegde tuinen; hier wordt steeds geërbiedigd, door de Regeering zelve

bij de uitgifte van woeste gronden, in erfpacht, de „adat oelajat” of „isi adat”, vermeld op pag. 74 van de Resumé's van het onderzoek naar de rechten op de onbebouwde gronden op Sumatra's Westkust.

Maar al had de Staat hier de vrije beschikking over die koffietuinen, en al zoude men de vele bezwaren, door de meerderheid der commissie tegen het voorstel van den heer Wessels ingebracht en door hem niet afdoende weerlegd, niet willen tellen, dan nog is door hem aangebevolen Staats-exploitatie hier niet met vrucht toe te passen, omdat het daarvoor noodige werkvolk, zoo niet geheel, voor een groot deel zou moeten worden geïmporteerd, met hooge kosten, een euvel, waarmede alle hier bestaande particuliere koffie-ondernemingen bij voortdoring te kampen hebben; terwijl het feit, dat enkele dier ondernemingen bij de tegenwoordige hooge koffieprijsen nog winst maken, geen reden is om aan te nemen dat ook de Staat van zijne exploitatie voordeel zou kunnen trekken; want, behalve dat eene daling der koffieprijsen alle winst spoedig in groot verlies kan doen verkeeren, zal bij de Staatscultuur altijd één belangrijke factor om te slagen ontbreken: **h e t e i g e n b e l a n g**, dat zeker wel te wekken is door het toekennen van hooge premiën; maar waar blijft dan het voordeel?

Meer zal ik wel niet behoeven te zeggen ten betooge dat het voorstel van den heer Wessels, om de dwangcultuur door een vrije Staatscultuur te vervangen, voor Sumatra's Westkust te eenenmale moet worden afgekeurd.

Deze opinie deelen alle ambtenaren bij het binnenlandsch bestuur in dit gewest, uitgezonderd de assistent-resident van Batipoe en de X Kota's.

Naar aanleiding van de — blijkens uw aangehaald schrijven — almede gemaakte veronderstelling, dat niet onwaarschijnlijk de in de laatste jaren waargenomen vermindering van de in 's lands pakhuizen ingeleverde koffie, gedeeltelijk het gevolg is van de ruimere toelating van vreemde Ooster-

lingen in de binnenlanden en van de vrijere ontwikkeling van den sluikhandel, zij het mij vergund uwe aandacht te vestigen op hoofdstuk VIII van het in 1878 verschenen verslag van den hoofdinspecteur Ples: „De koffiecultuur op Sumatra's Westkust,” waarin gezegd wordt dat de sociale toestand van Sumatra's Westkust niet zooveel aanleiding geeft tot smokkelen van koffie als die van Java, daar men hier niet zooveel Chineezen aantreft als op Java en er hier ook niet zooveel personen als op Java zijn, van wie men eigenlijk niet goed weet op welke wijze zij aan den kost komen (waarschijnlijk worden hier bedoeld Europeanen van slecht gehalte) — eene opmerking, die ook thans nog volkomen juist is.

Ongetwijfeld wordt ook in het gouvernement Sumatra's Westkust koffie door clandestienen opkoop of door diefstal aan de verplichte levering onttrokken — zoowel vreemde Oosterlingen als inlanders en Europeanen maken zich daaraan schuldig — maar het geschiedt niet op groote schaal, zooals uit de volgende becijferingen blijken kan:

In de laatste drie jaren (1887 t/m. 1889) zijn in de gouvernementsspakhuizen te Padang ontvangen 232 817 pik. koffie;

De productie der particuliere ondernemingen was in die drie jaren . . . 40 478 „ „¹⁾

Ingevoerd over zee van Korintji en andere streken (particuliere koffie) . . 21 137 „ „

Totaal te Padang in- en aangevoerd 294 432 „ „

Uitgevoerd . . . . . 290 590 „ „

Alzoo minder uit- dan in- en aangevoerd in drie jaren . . . . . 3 842 „ „
dus in één jaar 1280 pikols of per maand $\pm$ 107 pikols,

1) In dit cijfer is zeker ook begrepen koffie, welke door sommige administrateurs van erfpachtslanden of het hun ondergeschikt personeel van de bevolking clandestien is gekocht, maar de hoeveelheid kan niet groot zijn, omdat, naar mij gebleken is, de besturende ambtenaren hier over het algemeen met veel ijver tegen dien clandestienen handel waken.

welke als de plaatselijke geconsumeerde of nog voor consumtie voorradige hoeveelheid is te beschouwen.

Zoo de clandestiene handel in koffie groote proportiën had, zou de uitvoer den aan- en invoer moeten overtreffen.

Hier mag gewezen worden op de wenschelijkheid om de koffie, benoodigd voor het leger en de marine, uit 's landsvoorraad te doen verstrekken, in stede van haar, zooals nu geschiedt, tegen hoogen prijs te doen leveren door Chineesche aannemers, die het artikel clandestien van de bevolking opkopen, waardoor het land dubbel geschaad wordt. In hoever tegen die verstrekking nog andere bezwaren (administratieve) bestaan dan het bepaalde in art. 15 van de comptabiliteitswet, dat dan een kleine aanvulling zou behoeven, kan ik niet beoordeelen, waarom ik mij zal onthouden ter zake eenig voorstel te doen.

Uit het deze vergezellend advies van den resident der Padangsche Bovenlanden blijkt dat Zijn Edelgestrenghe in hoofdzak wenscht aanmerkelijke uitbreiding van gouvernementen-koffiecultuur op goed gekozen boschgronden, bij welke keuze men zich niet al te zeer door de afstanden, waarop de gronden van de kampongs verwijderd zijn, moet laten influenceeren; intrekking van het besluit van 2 Februari 1877 n°. 36, maar behoud van het toezicht uit te oefenen door de besturende ambtenaren, en behoud van het dwangmiddel vervat in Staatsblad 1878 n°. 309; de handelaren, bewoners van passers en de zoogenaamde ambulante dienstplichtigen, die uit den aard van hun bedrijf niet in staat zijn hunne verplichtingen ten opzichte der verplichte koffiecultuur te vervullen, een jaarlijks te bepalen bedrag als afkoop van cultuurplicht te laten betalen; toekenning van koffieprocenten aan de penghoeloe-sandiko, en het beperken van den handel in koffiebladeren door het uitvaardigen van strafbepalingen tegen het vervoer van dat artikel van de eene laras of onderafdeeling naar de andere.

Ter toelichting en bestrijding van het laatste van 's re-

sidents voorstellen moet ik nu het volgende aanvoeren.

Reeds 50 jaar geleden werd voor de koffieproductie nadeel ondervonden van het hier algemeen verspreid gebruik van kopie daoen. Zoo leest men o. m. in de overwegingen van het besluit van den gouvernementscommissaris Merkus, dd. 21 Januari 1840 n°. 108/154, waarbij regelingen werden getroffen in het belang der koffiecultuur ter Sumatra's Westkust: „maar dat de tuintjes, in het wild opgroeiende, door karbouwen doortrokken wordende, en wat nadeeliger nog is, dagelijks van vruchtdragende takken en bladeren beroofd wordende, welke, geroosterd, tot bereiding van eenen geliefkoosden drank dienen” enz. En sedert is door de verbeterde verkeersmiddelen de handel in geroosterde koffiebladeren, vooral in de laatste jaren, zeer toegenomen, zoodat het zeker overweging zou verdienen dien te beperken door het nemen der krachtige maatregelen welke de resident voorstelt, ware het niet dat men daardoor een groot deel der bevolking van de Bovenlanden, dat dan den geliefkoosden drank niet meer zou kunnen gebruiken, zeer zou ontstemmen; waarvoor het oogenblik al zeer slecht gekozen schijnt, nu er sprake is van onder haar eene geldelijke belasting te gaan heffen. Om deze reden zal men zich, al heeft dat nog weinig gebaat, wel moeten tevredenstellen met het bij art. 3, lit. L, van het gouvernementsbesluit van 2 Februari 1877 n°. 36 bepaalde, luidende: „Tot tegengang van het afstroopen en afsnijden van koffietakken in geregelde tuinen, wordt door de ambtenaren en hoofden de bevolking, vooral in lage streken, waar de geaardheid van den grond geen beletsel daartegen is, aangemoedigd kampong- en pagarkoffie aan te planten ter verkrijging van koffiebladeren voor „kopie daoen” enz., voor zoover de vruchten niet tot eigen gebruik dienen, tot inlevering van het product”.

De resident van Tapanoli wenscht, blijkens zijn mede hierbij aangeboden advies, invoering eener hoofdelijke be-

lasting, met aanslag in klassen van f 1 tot f 10 voor de pasarbevolking, en daar waar het niet mogelijk is het volk koffie te laten aanplanten; in de nieuw gecreëerde assistent residentie Toba en Silindoeng ook invoering eener geldelijke belasting, maar in de afdeelingen Padang Lawas en Nias, gelijk nu, voorloopig geene belastingheffing hoegenaamd; elders, handhaving der gouvernementen-koffiecultuur met aanplant van Liberia-koffie in de lagere streken en, zoo mogelijk, ook in de tot de afdeeling Singkel behoorende Banjakeilanden; intrekking van het besluit van 2 Februari 1877 n°. 36, maar handhaving van den dwang, met wijziging (welke, niet aangegeven) van Staatsblad 1878 n°. 309; verhooging van den koffieleveringsprijs tot f 20 de pikol, en dien prijs eerst bij voldoende toeneming der productie tot f 25 de pikol op te voeren; aanleg van gemeenschapswegen voor gouvernementenrekening, maar geen vrijstelling van heerendiensten, ter aansporing tot vestiging in ver afgelegen bergstreken; verhooging van de koffieprocenten der hoofden en verhooging van het uitvoerrecht der koffie tot f 6 per pikol (nu f 1 per 100 kilogram).

Ook adviseert de resident van Tapanoli tot vaststelling van een minimum per man te leveren koffie ($\frac{1}{4}$ pikol in 't jaar), met vrijlating aan den cultuurplichtige om een equivalent in geld te betalen, groot f 5, welke facultatieve afkoop van cultuurplicht echter niet bevorderlijk kan zijn aan de door hem, resident, gewenschte handhaving, zelfs uitbreiding, van de gouvernementenkoffiecultuur.

De resident van Tapanoli geeft de door hem gewenschte wijziging der ordonnantie van Staatsblad 1878 n°. 309 niet aan en zegt ook niet waarom hem wijziging noodig voorkomt, maar meent waarschijnlijk dat de voorgestelde intrekking van het besluit van 2 Februari 1877 n°. 36 de verandering der redactie van gemeld Staatsblad ten gevolge moet hebben, wegens de daarin voorkomende woorden: „in

het op den tot dusver gebruikelijken voet aanleggen en onderhouden van koffieplantsoenen" enz.

Ik deel die meening niet, omdat de aangehaalde woorden naar mijne opvatting niet kunnen slaan op de bij gemeld besluit gegeven a m b t e l j k e voorschriften, die ook reeds bij het besluit van 16 Februari 1880 n°. 62 zijn gewijzigd, zonder dat men het toen heeft noodig geacht de redactie der algemeene verordening te wijzigen.

In hoeverre ook overigens de adviezen van genoemde residenten mijne instemming niet hebben, blijkt voldoende uit de bovenstaande beschouwingen, waarom ik hier zal kunnen volstaan met de volgende korte opmerkingen.

Beide adviseurs hebben naar mijn gevoelen uit het oog verloren, dat de gouvernementsskoffiecultuur in dit gewest een betrekkelijk nog slechts kort leven heeft, wegens de niet te loochenen schaarschte aan gewenschte gronden op niet te verren afstand van de negorijen; en die schaarste moge in de Bovenlanden grooter zijn dan in Tanapoli, ook in deze residentie doet zij zich reeds goed gevoelen, zooals blijkt uit de volgende woorden van den resident: „aan dit algemeen bekende en erkende bezwaar is, zooals ik in het rapport van 16 Februari 1889 n°. 768 mededeelde, het best tegemoet te komen door herwouding met boomsoorten" enz.

Welnu, in dezen stand der zaak mag en kan er geen sprake meer zijn van uitbreiding der gouvernementsskoffiecultuur, en moet men bedacht wezen op het vervangen van het koffiebelastingstelsel door eene meer rationeele, eene geldelijke belasting; en men voere deze spoedig, maar tevens zoo geleidelijk mogelijk in, op de wijze als boven beschreven.

In geen enkele der vele ingekomen adviezen vond ik aangegeven de hier aangeprezen geleidelijke vervanging van de gouvernementsskoffiecultuur door eene belasting in geld, waarom ik het raadzaam achtte deze mijne denkbeelden uiteen

te zetten en aan discussie te onderwerpen in eene te Fort de Kock met den resident en de overige besturende ambtenaren van de residentie Padangsche Bovenlanden te houden bijeenkomst; in welke conferentie, die op 18 Juni jl. plaats had, en waarin ook de adviezen van anderen uitvoerig werden besproken, ten slotte algemeen werd aangenomen, dat de hier aanbevolen oplossing der quaestie de rationeelste, de zekerste is.

En nu gekomen aan het einde van mijn betoog, maak ik gaarne tot de mijne, de welsprekende en juiste woorden waarmede ook de heer Kielstra zijn bovengenoemd belangrijk opstel sluit (*Indische Gids*, 1888, pag. 1673):

„Met volle erkenning van de verdiensten van vroegere bestuurders, die het koffiestelsel voorbereidden, invoerden en levensvatbaarheid schonken; die het, in zijn eerste periode, inderdaad voordeelig voor schatkist en bevolking maakten, zijn wij bij onze studie tot de gevolgtrekking gekomen dat dit stelsel, zooals de generaal van Swieten het reeds uitdrukte, wel als tijdelijke, maar niet als duurzame regeling kan worden toegejuicht; dat met één woord, in het belang van bevolking en schatkist, het oogenblik daar is „qu'il faut quitter ce système”.

Resumeerende heb ik alsnu de eer het volgende in overweging te geven:

1°. in te trekken de bij de besluiten van 2 Februari 1877, n°. 36 en 16 Februari 1880, n°. 62, gegeven voorschriften betrekkelijk de koffiecultuur in het gouvernement Sumatra's Westkust, met uitzondering van die vervat in art. 3, litt. A, H, I, K en L van het eerstgenoemde besluit, en voorts ten aanzien van genoemde cultuur te bepalen, dat de keuze der gronden en de wijze van aanleg en onderhoud der aanplantingen worden overgelaten aan de inzichten der inlandsche hoofden en bevolking.

2°. aan het opperbestuur voor te stellen in beginsel aan

te nemen, dat zal worden overgegaan tot het invoeren eener geldelijke belasting onder de inlandsche bevolking van het gouvernement Sumatra's Westkust, zoodede tot het geleidelijk opheffen van de daar bestaande koffiecultuur, op de wijze als door den gouverneur van dat gewest is aangegeven bij zijn advies van 10 Juli 1890, n°. 3585, en hem gouverneur, op te dragen, om inmiddels, door tusschenkomst van de directeuren van binnenlandsch bestuur en van financiën, ter zake nadere, gedetailleerde voorstellen in te dienen, met overlegging van de noodige ontwerpverordeningen.

De gouverneur van Sumatra's Westkust,

(w. g.) DE MUNNICK.

De Lokon.

De voorlaatste Nederlandsche mail bracht ons dit telegram van den resident van Menado aan de regeering te Batavia: „Het rooken van den berg Lokon zeer verminderd." Voor het oogenblik schijnt het gevaar dus geweken. Het liet zich anders in de laatste dagen van Maart dreigend aanzien. Een paar brieven uit Tomohon aan familieleden in het moederland geschreven en ons ter inzage gegeven, stellen ons in staat, onzen lezers eene levendige schildering aan te bieden van den schrik, die het werken van den Lokon in den omtrek verspreidde. De ooggetuige is nu verder aan het woord.

Wanneer Menado aansluiting had aan het Oost-Indische telegraafnet, dan zoudt gij dezer dagen (de brief is begonnen 31 Maart) stellig in groote bezorgdheid over mij verkeeren, want gij zoudt in de N. R. C. onder de rubriek telegrammen lezen, dat de Lokon, aan welks voet Tomohon ligt, aan het werken is.

Eergisteren, des middags om 2 uur, zagen enkele bewoners van Kakaskassen (eene negorij op 1 paal afstands van Tomohon) voor het eerst uit een gat, aan de helling van den Lokon, een ouden krater waarschijnlijk, eenige lichte rookwolken opstijgen. Men schrok op dit gezicht, maar ont-

stelde nog heviger, toen tegen half vier de rookwolkjes plotseling in dikke, zwarte rookkolommen veranderden, die weldra ook de aandacht trokken der Tomohoreezen.

Om kwart voor vieren komt iemand de school binnenloopen om het noodlottige bericht te brengen, dat de Lokon rookte! De kinderen waren eerst doodstil en kregen toen opeens lust om weg te hollen, doch ik gebood stilte en orde en een vlug opbergen der handwerken, waaraan zij bezig waren. Weldra waren wij allen uit school en konden op de trap heel goed den rook naar boven, de lucht in zien kronkelen. Ieder was even angstig en de inlanders hielden elkander op den weg aan om elkander op opgewonden toon hunne vrees mede te deelen. Ik wilde naar Kakaskassen wandelen en daar poolshoogte nemen. B. wist ik over te halen met mij mee te gaan, en zoo vertrokken wij dan ook om 5 uur, nadat de groote meisjes naar cathechisatie van meneer Louw gegaan waren. De kleintjes bleven onder opzicht thuis. Te Kakaskassen, iets noordelijker en dichter aan den voet van den Lokon gelegen dan Tomohon, beklommen wij eenen heuvel, vanwaar wij een prachtig uitzicht hadden op Lokon en Kasihi. Het was een majestueuse aanblik, die rookkolommen zoo statig naar omhoog te zien stijgen en verder langs den vulkaan door de lucht te zien drijven.

In de negorij ging het intusschen druk toe. Er werd heen en weer gedraafd om te beraadslagen, waar men heen zou trekken, daar er stellig spoedig groot gevaar op handen was. Wij gingen eindelijk den heuvel af en begaven ons naar den *h u k u m k a d u w a* van Kakaskassen, om van hem verdere bijzonderheden te vernemen. Hij vertelde ons in hevigen angst te verkeer en dat hij den volgenden ochtend heel vroeg vrouw en kinderen naar Tondano in veiligheid zou brengen.

Om over zessen kwamen wij thuis en mijn eerste werk was al mijne breekbare schatten in doeken te wikkelen. Alle kasten werden door dikke en sterke touwen aan den

muur vastgebonden, met het oog op eene zware aardbeving, die wij verwachten. Daarna wond ik een stevig touw tot 2 kluwen: een voor B. en een voor mij, om in een kritiek moment de kinderen om hun middel aan elkaar te binden en met hen naar Tondano te vluchten.

De avond begon te vallen; de zon was reeds ondergegaan en de maan rees statig aan den hemel. Het werd een prachtige nacht, daar het heldere maanlicht een ongewonen glans verspreidde. Zoo kalm echter als het landschap daar lag, zoo onrustig en beangst waren zijne bewoners. Onophoudelijk kwamen er mannen, vrouwen en kinderen voorbij — voor het meerendeel te voet, doch ook wel te paard en in karren — die van Kakaskassen de wijk namen naar Tataaran en Tondano. Af en toe werden er ook zieken, lammen of stervenden voorbijgedragen; dat was een griezelig gezicht.

Intusschen werd het elf uur en de stroom van vluchtelingen hield maar niet op. Enkelen die ik aanhield, deelden mij mee, dat Kakaskassen voor drievierden verlaten was en de overgeblevenen druk aan het opruimen waren, om weldra ook gepakt en gezakt uit het gezicht van dien gevaarlijken Lokon te komen. De Kinilureezen hadden allen hun heil gezocht in de vlucht naar Menado. Die negorij was volgens zeggen geheel uitgestorven.

Gij weet niet welk een droeve optocht het was. Oude vrouwen en mannen deden met moeite hunne ongewone wandeling, moeders met groote bun kusen op het hoofd, droegen zuigelingen in een sarong op den rug en sleurden dikwijls kleine kleuters van 3 of 4 jaar met groote inspanning met zich voort. Een massa Tomohonsche huisgezinnen sloten zich bij de Kakaskassers aan, zoodat ook half Tomohon op den avond van dienzelfden 29en Maart verlaten was.

Het werd tijd om zich ter ruste te begeven. Zooals wij gekleed waren, stapten wij in bed om bij den geringsten

stoot of bij het begin van een asch-, steen-, of vuurregen dadelijk reisvaardig te zijn. Van slapen was echter geen sprake, wij bleven wakker, deels uit angst, deels door het geluid van voortdurend voorbijrollende karren en van stemmen van vluchtende menschen. In den nacht van 29 op 30 Maart braakte de Lokon enkele steenen uit en viel er wat asch. Het had echter niet veel te beduiden, want noch te Kakaskassen noch hier werd daar iets van bespeurd.

De zeldzaam schoone nacht werd gevolgd door een even mooien ochtend en het touw lag nog steeds op mijne tafel. De onrust was echter door nachtrust (slechts weinigen deden een oog toe) niet verminderd; men had slechts even een blik op den Lokon te slaan en men kreeg eene huivering, want de rookkolommen waren zwaarder en dichter geworden. Af en toe ging de neus op sterk riekenden zwaveldamp te gast. Er was weinig levendigheid in de negorij; meer dan de helft der inwoners was vertrokken.

De genootschapschool over ons, die een groot aantal leerlingen telt, moest gesloten worden, daar er slechts 10 kinderen opkwamen. Ook wij gingen een uur later naar school dan gewoonlijk, maar er werd niets uitgevoerd. Al babbelende deden allen een handwerkje of stonden boven op de banken, om zoo een prachtig gezicht op de rookmassa te hebben.

Wat ik gedacht had, gebeurde, voor en na lieten ouders hunne kinderen halen. Een zucht van verlichting ontsnapte mij elken keer, wanneer er eene leerlinge naar hare eigen negorij terugging. Dat was er al een minder aan het touwtje, en een minder om bij eene mogelijke vlucht onder den voet te geraken.

In den loop van den morgen kwam de controleur van Tondano, de heer Gerritsz, voorbij om naar Kakaskassen door te rijden, en daar een nader onderzoek naar het gevaar in te stellen. Toen hij van zijnen tocht terug kwam, hebben wij hem inlichtingen gevraagd, waarop hij ons van zijne

wederwaardigheden verslag deed. De controleur had, van twee hoofden vergezeld, den Lokon beklommen en het gat tot op een geringen afstand genaderd! *B r a n i*, niet waar? Men had het daarin op $\frac{1}{2}$ paal afstands al hooren koken en bruisen, terwijl dikke rookwolken met geweldige kracht en groot geraas opborrelden en er alom een afschuwelijke zwaveldamp was. Alle boomen en planten rondom het gat waren met asch bedekt, hetgeen wij gemakkelijk gelooven konden, daar op 's mans jas en pet de asch duidelijk zichtbaar was. Volgens den heer Gerritsz is de krater veel te klein voor den enormen aandrang van rook en steenen en moet er te eeniger tijd eene grootere of kleinere uitbarsting plaats hebben. Ook dacht hij dat wij eene geduchte aardbeving niet ontkomen zouden. Tomohon, zeide hij, liep niet dadelijk gevaar. Wij bedankten den controleur vriendelijk voor zijne mededeelingen. Ik besloot niet te vertrekken met de kinderen alvorens ik asch en vuur gezien had.

Het werd intusschen middag; de zon had zich verscholen; donkere wolken pakten zich samen en hielden den Lokon en zijn rook voor ons verborgen. Verschrikkelijke regenbuien volgden, gepaard met windvlagen. Weder werd het avond, en tegen het vallen van den nacht verdubbelde de angst der angstigen. De meeste ouders hadden onderwijl hunne kinderen laten halen, zoodat er op den avond van 30 Maart nog slechts 9 over waren.

In den nacht van 30 op 31 Maart gebeurde niets bijzonders; niemand had een gerusten slaap. Intusschen gingen verscheidene Kukaskassers, op bevel van den controleur, naar hunne negorij terug. Hij oordeelde het onverantwoordelijk, dat eene plaats zoo goed als verlaten was in tijd van gevaar en berispte verschillende hoekoemstowa en kapala's djaga (geringere hoofden) over het slechte voorbeeld, dat zij door hunne vlucht aan de overige inlanders gegeven hadden; bovendien kon het rooken nog wel

heel lang duren en de uitbarsting geruimen tijd uitblijven.

Wij hebben vandaag 31 Maart, dus Goeden Vrijdag, en ik ging mede op ter Avondmaalviering. De kerk was leeg en telde niet meer dan de helft van het aantal bezoekers op gewone Zondagen. En van de opgekomen geloovigen waren nog velen van Tataäran gekomen, — eene negorij tusschen Tomohon en Tondano.

Aan mevrouw L. vroeg ik, na afloop van den dienst, paard en zadel te leen, ten einde 's namiddags tegen half 5 naar Kakaskassen te rijden en daar een zijpad in te slaan om den Lokon te bestijgen. Mevrouw noemde mijn tocht gevaarlijk, maar wilde mijn verzoek niet weigeren. Helaas bleef het bij plannen, want 's middags om 1 uur kwamen er een twintig- of dertigtal *a d j a r p e n u l u n g s* van den heer L. voorbij, die in de richting van K. gingen. Ik riep hun van mijne voorgalerij toe waar zij heen moesten, en toen zij zeiden: „*n a i q L o k o n*”, verzocht ik hun even te wachten, daar ik mee wenschte te gaan. B. had ook lust en zoo gingen wij met drie onzer groote meisjes, die met alle geweld mede wilden, in een grooten optocht op weg. Te Kakaskassen sloegen wij een modderigen zijweg in en hadden toen de rookgevaarten op een paal loodrechten afstand voor ons. Wij hadden er dus een goed gezicht op. Nauwelijks waren wij een minuut of wat op dat drassige weggetje voortgegaan, of er stak een hevige wind op uit het noorden, van den kant van Menado, die groote regenwolken voortjoeg, welke statig langs den Kasihi dreven en ook weldra den Lokon, die in zijne volle grootheid voor ons lag, aan onze blikken zou onttrekken. Ik stelde voor terug te keeren, daar een verschrikkelijke regen te duchten viel en de weg bovendien hoe langer hoe onbegaanbaarder werd. Telkens bleef mijn schoen in de modder steken, er woei een snerpande wind, en rechts en links zag men niets dan natte rijstvelden. Wat was het koud en huiverig! Nauwelijks had

ik de daad bij het woord gevoegd en was omgekeerd, of eene ontzaglijke wolk schoof als een gordijn voor den Lokon en maakte berg en rook onzichtbaar; de lucht van roet en zwavel hield nu ook op. Meteen viel er een plasregen zoo hevig, dat wij op den terugweg letterlijk door het water moesten waden. Thuisgekomen waren wij dóórnat.

Eenige *adjarpenulungs* waren tot ons geleide mee teruggegaan; de overigen, door een mij onverklaarbaren moed aangegrepen — de Minahassers zijn van nature bloedards — zetten hunne reis voort. Zij hadden evenwel beloofd, ons bij hunne terugkomst hunne bevindingen mee te deelen. Tegen 4 uur waren zij dan ook op ons erf en vertelden bijna tot aan den rand van het gat geweest te zijn, dus nog verder dan de controleur. Er was een verschrikkelijk gestommel en gedonder onder den grond, die tevens schudde en trilde door de enorme vaart, waarmede de rook naar den kleinen krater werd gestuwd. Zij vertelden, dat zij duidelijk de streaming onder hunne voeten konden voelen en dus ook de richting waaruit de dampen kwamen. In het gat bruiste en kookte het hevig; het kokende water wierp telkens steenen omhoog, die weer neerploften. De omgeving was geheel verschroeid. Dat zij, de *adjarpenulungs*, niet stikten van den rook, is toe te schrijven aan de geweldige watermassa's die uit den hemel vielen en aan den N. W. ten N. wind, die de rook eenigszins afdreef. Voor eene vrouw was het laatste gedeelte van den tocht vooral bepaald onmogelijk geweest, daar onze vrienden zich met veel moeite een weg hebben moeten banen door de wildernis.

Het is nu al elf uur in den avond; ik zit moederziel alleen in de groote holle binnengalerij, opschrikkend bij elk onverwacht geluid. Op drie kinderen na zijn alle leerlingen vertrokken. Het is afschuwelijk stil. De vrouwelijke bedienden zijn op drie na weg; de mannelijke blijven voorloopig. Het is nu tijd tot rusten; het is half twaalf. Er schijnt

weer prachtig maanlicht en de rook teekent zich scherp tegen den helderen hemel af.

— 1 April. Het rook van morgen weer sterk zwavelig en de rookkolommen waren weer dichter dan gisteren. Men hoort voortdurend van vluchtelingen. Werkelijk, het heeft boven wel iets van een volksverhuizing of . . . van een groot gekkenhuis. Een massa Tomohoreezen zijn in Z.O. richting naar Tataäran en Tondano, of in Z.W. richting naar Lehendong gevloeden. De bewoners van laatstgenoemde negorij togen naar Leilem, en die uit dit plaatsje weer naar Sondei. Eindelijk zijn ook de Sondereezen door onzinnigen angst gedreven naar een veel zuidelijker gelegen negorij Kawangkoan geïjld. De majoor daar ter plaatse zond de dwazen terug, uit vrees dat zijne onderdanen ook door die vluchtmanie zouden worden aangegrepen. Men vertelt mij, dat de resident dezer dagen bannelingen naar boven zal sturen om op den Lokon eenen weg te maken naar den gevreesden krater. Een aangenaam baantje zal dit nu juist niet voor die arme kerels zijn.

— 2 April. Geen oog dicht gedaan van nacht. Het was buiten volle maan, geen wolkje vertoonde zich aan den hemel en het was bladstil. De natuur had zoo'n kalm, zoo'n vredig, zoo'n onschuldig aanzien. De stilte werd alleen verbroken door de klagende, gerekte tonen van een vogel in een lemonboom . . . Af en toe vernam ik ook vreemde geluiden, die uit de richting van het N.W. kwamen.

Het riekt heden weer heel sterk naar zwavel en rook. Jammer dat de lucht weer zoo betreft en de Lokon achter de wolken verdwijnt. Dit is eigenlijk verraderlijk, want waar men niets ziet, denkt men ook alle ongelukken ver weg.

— 3 April. Les jours se suivent et se ressemblent, en zoo gebeurde er gisteren en ook heden weer niets bijzonders. De lui hier worden hoe langer hoe moediger; de een voor den ander brengt een bezoek aan het beruchte gat.

— 9 April. Zoo zijn wij dan gekomen tot den 9en April en de Lokon staat nog steeds op zijne plaats. Rookwolken blaast hij evenals altijd uit, den eenen keer zijn zij wat dichtcr en zwarter, een ander maal vlokkiger en witter, doch ten allen tijde kan men zeer duidelijk zien, dat zij met groote kracht naar omhoog worden gewerkt.

Gedurende de laatste avonden kunnen we uit onze voor-galerij heel goed het koken in den krater vernemen — althans wanneer verschillende kamponghonden geen oorverdoovend concert aanheffen. Het gedruisch doet zich voor alsof men het in de verte hoorde stortregenen; het eene oogenblik klinkt het vrij zwak, het volgende met verdubbelde sterkte.

Verscheidene vluchtelingen zijn langzamerhand weer naar hunne negorijen teruggekeerd. Niet iedereen kon zoo lang van huis, rijstveld of milu-tuin weg blijven. Toch ontbreken nog vele ingezetenen aan Kinilu, Kakaskassen en Kaja-wei, eene negorij eveneens aan den voet van den Lokon, doch aan de overzijde van Kinilu en van verschillende patricische inlandsche familiën te Tomohon, komt alleen af en toe het hoofd des gezins over, wanneer hij als gouvernementsambtenaar hier zijne bezigheden heeft.

Ik ben zelf aan den rand van den werkenden krater geweest. Gisterenochtend om half acht togen B. en ik op weg met de drie grootste meisjes van de zes overgebleven leerlingen. School kon ik toch niet houden met zoo'n handjevol kinderen. Halverwege Tomohon en Kakaskassen woont een Europeesch echtbaar, dat wij afhaalden, en met hen, vergezeld van een twintigtal gidsen en geleiders, wandelden wij voort naar Kakaskassen, waar wij denzelfden zijweg insloegen van Goeden Vrijdag.

Het was prachtig weer, er woei een koele wind en wij waren allen in de opgewektste stemming. Het beloofde geducht heet te worden, want er was geen wolkje aan den hemel. Den lieden, die wij tegenkwamen, riepen wij toe,

wat het doel van onze reis was. Dan bleven zij verwonderd staan, keken ons na en peinsden er wellicht een paar seconden over, waarom al die jonge menschen zoo vrijwillig den dood tegemoet gingen.

Weldra hadden wij het bewuste modderige gedeelte van het pad bereikt, dat van Kakaskassen naar den voet van den vulkaan leidt en stonden in beraad hoe over het slijk, dat een paar voet dik lag, heen te komen. Daar het dralen mij te lang duurde, stapte ik er op los, met het ongelukkige gevolg echter, dat mijn beide voeten, tot groote hilariteit van het gezelschap, in de modder verdwenen. Ik kon niet verder; spoedig evenwel trad een gediensstige tevoorschijn, die mij opnam, om mij weg te dragen. Dan helaas! de arme zonk tot aan de heupen in den grond en ik volgde zijn voorbeeld, zoodat van mij slechts driekwart mensch zichtbaar was. Opnieuw uitbundig gelach. Toen kwamen er verscheidene helpers opdagen en met vereende krachten werden wij uit de modder opgeheschen. De overigen namen nu hun weg voor een klein gedeelte door de sawabs en haalden nu wel een natten voet, maar waren niet zoo bemodderd als ik en mijn cavaliers. In een beekje speelde ik mij zoo wat af, en voort gingen wij.

Snel ging het niet; daartoe moesten wij te veel klimmen. Mijn rechterschoen raakte daarbij stuk en ik verwondde bij het loopen mijn voet. Eindelijk liet ik mij overhalen het bezweken schoentje te verwisselen voor de laars van den eenigen mannelijken Europeaan, die bij ons was. Die goede vriend zette de vermoeiende wandeling nu blootvoets voort! Heel erg op mijn gemak gevoelde ik mij niet in het vreemde schoeisel, daar ik voortdurend zwikte; maar dit moest ik wel over hebben voor de goede zaak.

Wat was dat een verschrikkelijke tocht! Bij elken stap haast had men kans armen en beenen te breken; men moest nauwlettend voor zich uitzien om niet over kleine en groote steenen, slanke en dikke wortels, boomstompjes

en omgevallen boomstammen te struikelen. Men moest ook voor zijn hoofd oppassen, want hier en daar hingen rousachtige takken zoo laag, dat men ze onder den breed geranden hoed niet vlug genoeg opmerkte en zich dan deerlijk stootte. Zoo waarschuwdten wij elkander ook voor diepe gaten in den grond of voor rotsblokken, die in wankelbaar evenwicht verkeerden.

In het begin ging onze tocht voor het moerendeel door hoog gras, verderop kregen wij geboomte, dat hoe langer hoe hooger en dichter werd. Wanneer wij halt hielden om een oogenblik te rusten en ons te versterken met een glas wijn, wendden wij onze blikken in de richting van de pas verlaten negorijen en een prachtig panorama lag dan voor ons uitgestrekt. Van de eigenlijke plaatsjes zelve zag men niet veel, huisjes vielen moeilijk te ontdekken, doch daarachter lagen heerlijk begroeide, grillig gevormde bergen, die scherp tegen de warme, blauwe lucht zich afteekenden.

Vele krekels hadden onder aan den berg slechts een enkel maal hun stem verheven, doch hoe hooger wij stegen, hoe sterker het gepiep, neen het gekrijsch werd. Het was zeker eene serenade, die deze insecten aan onzen vermetelen moed brachten; misschien ook wel waren die uitingen van vijandelijken aard en trachtten zij ons door hun doordringend, snerpend geknier terug te houden uit de wildernis, die zij als hun heiligdom beschouwden! Hoe het ook zij, wij klommen voortdurend hooger met trillend trommelvlies.

Op een paal afstands van den krater zag men takken en blaren met asch beladen, en wanneer men bij ongeluk tegen een stengel stiet, kreeg men een aschregen over zich heen. Hoe dichter wij de plek des onheils naderden, hoe dikker de laag asch werd en hoe grauwer het aanzien der natuur. In de verte hoorde men duidelijk het gerommel in den Lokon, dat veel had van het geraas van neerploffend

water uit een grooten waterval. Een sterk riekende zwavel-damp vervulde den omtrek. De rook werd tusschen het geboomte zichtbaar; nu waren wij dicht bij den krater. De geheel bladerlooze boomen in de nabijheid van het gat trilden van den schrikkelijken gloed. Nog eenige hooge stappen en wij keken vol ontzetting in de ontzaglijke diepte.

Het was een indrukwekkend schouwspel; wat ik zag en hoorde zal ten eeuwigen dage niet uit mijn geheugen gaan. Stel u voor een reusachtigen trechter — want dezen vorm heeft de krater — en denkt u boven aan den rand een hoopje wriemelende mieren . . . dat zijn wij, menschenkinderen, die zich verstout hebben het gebied van den geweldigen Vulcanus te betreden.

Uit den koker van den trechter blaast hij witte rookkolommen omhoog, die in de diepte eerst wat rondwarrelen, alsof zij er niet toe kunnen besluiten den gloeienden bodem te verlaten en dan pas de lucht ingaan met statigen ernst. In de diepte schijnt hij zich te vermaken met het opwerpen van steenen en het verkoken van groote hoeveelheden zwavelachtig water. Hij hijgt, hij buldert, hij blaast ons rook in het gezicht.

Plotseling hooren wij een donderend geraas, een sterke zwavellucht verspreidt zich, de rookkolommen worden donkerrood en zwart en komen met onstuimig geweld en ontzettende kracht, in woeste vaart te voorschijn. De grond trilt. Wij gevoelen, dat het bloed ons uit de wangen vloeit. Wij zien elkander aan en blijven als vastgenageld aan den grond staan. Wij besluiten de gevaarlijke plaats onmiddellijk te verlaten en dalen zachtkens en voorzichtig. Van een overhaaste vlucht zou hier bij het grootste gevaar zelfs geen sprake kunnen zijn, daar men in weinig minuten tijds den hals zou gebroken hebben!

Wat den Vuurgod bewoog tot dat machtsvertoon? Was het inderdaad eene plotselinge opwelling van woede, omdat wij zoo druk gepraat en zelfs gescherst hadden aan den

rand van den krater? Zoo luidde althans de gissing der inlanders.

Zonder ongelukken kwamen wij eindelijk, doodmoe en bestoven, beneden. Wij sloegen een anderen, langeren weg in dan de eerste maal om den modderpoel te vermijden en hadden van Kakaskassen nog eene wandeling van meer dan een paal in de brandende hitte, op een naakten, onbeschaudwden weg. Het was ruim twaalf uur toen ik thuis was; wij hadden ongeveer elf paal afgelegd.

(Nieuwe Rotterdamsche Courant.)

Spoorweg Malang-Blitar.

Bij de behandeling van het wetsontwerp tot verhooging der Indische begrooting voor het aanleggen der lijn Malang-Blitar, heeft de Minister van koloniën, in de memorie van antwoord, de volgende niet onbelangrijke inlichtingen gegeven zoowel wat betreft het vertier in 't algemeen op de Javasche spoorwegen als omtrent het belang der nieuwe aan te leggen lijn.

Het doet den Minister leed dat het in de memorie van toelichting geleverde betoog ten gunste van den aanleg van den spoorweg Malang-Blitar sommige leden niet van het groote nut daarvan heeft kunnen overtuigen. Dit nut wordt naar het oordeel van den Minister niet weersproken door de in het voorloopig verslag voorkomende aanhalingen uit de bij het koloniaal verslag van 1892 gevoegde oeconomische overzichten van Kediri en Pasoeroean.

Omtrent de vraag of de spoorwegtarieven te hoog zijn heeft de Minister reeds in het afgelopen jaar inlichting gevraagd aan den Gouverneur-Generaal. Uit het antwoord van den landvoogd is gebleken dat de statistiek van het vervoer op de verschillende gedeelten der Staatsspoorwegen aantoonde dat voor het vervoer van inlandsche producten of zaken voor inlandsch gebruik, welke over kleine afstanden niet of slechts bij uitzondering ten vervoer per spoorweg worden aangeboden, wel degelijk van den spoorweg wordt

gebruik gemaakt over grootere afstanden, en dat dit vervoer in de laatste jaren zich over het algemeen zeer sterk ontwikkelt. Onder anderen wordt gewezen op het spoorwegvervoer van groote hoeveelheden suikerriet en suikerrietstekken, die de inlandsche bevolking zelve teelt in het zuiden der afdeeling Malang en die zelfs zonder den spoorweg niet over groote afstanden zouden kunnen vervoerd worden. Deze inlandsche industrie heeft hare opkomst geheel aan den spoorweg te danken. Voorts deelt de chef der exploitatie nog mede dat in de maand September 1892 2000 wagenladingen of 250.000 pikols meer naar Bangil werden afgevoerd dan in de maand September 1891. Een en ander toont toch aan dat de spoorweg wel grooten invloed heeft op den oeconomischen toestand van het gewest. Dit sluit echter niet uit dat verlaging der spoorwegvracht voor enkele artikelen wenschelijk kan zijn, doch in dit opzicht zal bij de in bewerking zijnde nieuwe spoorwegtarieven alles gedaan worden wat voorshands mogelijk is zonder de inkomsten van den spoorweg te veel in gevaar te brengen.

De Gouverneur-Generaal verliest, zoo verklaarde hij, de tarieven voor het spoorwegvervoer van de hierbedoelde artikelen geenszins uit het oog en zal niet aarzelen om ten aanzien van die tarieven datgene te doen wat in het belang van den inlandschen handel noodzakelijk is.

Zal het spoorwegvervoer — zoo is gevraagd — door de nieuwe verbinding eene belangrijke uitbreiding ondergaan? Volgens de toelichting van het voorontwerp, waarin de rentabiliteitsberekening wordt verklaard, werd in die berekening alleen opgenomen het vervoer, zooals dat reeds in 1894 door de rechtstreeks doorsneden streek zou kunnen geleverd worden. Het is echter aan geen twijfel onderhevig dat — zooals ook in de bedoelde toelichting is aangetoond — het door die streek te leveren vervoer reeds aanstonds zal toenemen. Bovendien spreekt het vanzelf dat de aansluiting van twee bestaande lijnen ook nog allerlei verkeer, vooral

van reizigers (men denke aan de vele arbeiders die in sommige deelen van het jaar op de landbouwondernemingen noodig zijn), uit de door die lijnen doorsneden streken doet ontstaan, dat ook meetelt. Werd het verkeer van Malang met Midden-Java langs de nieuwe lijn in de memorie van toelichting reeds als een voordeel genoemd, het geschiedde alleen voor zoover het bestaande baanvak Malang-Bangil er door zal worden ontlast en dus spoorverdubbeling in dat vak langer achterwege zal kunnen blijven.

Wat betreft de in het voorloopig verslag voorkomende opmerking omtrent het strategisch belang van den voorgestelden spoorweg, meent de Minister in het midden te mogen brengen, dat het hier niet geldt de vraag of de spoorweg enkel en alleen om strategische redenen moet worden aangelegd, maar of de zeker niet te miskennen strategische waarde der lijn, in verband met de vele andere voordeelen van meer en minder belang die er aan verbonden zijn, niet ook haar gewicht in de schaal moet leggen ten gunste van het wetsvoorstel. De meening, dat het voor een buitenlandschen vijand geen lichte taak zou zijn de spoorwegcommunicatie tusschen Malang via Bangil naar midden-Java af te snijden, is in tegenspraak met het oordeel van de militaire autoriteiten in Indië. Men heeft hier vooral te denken aan het geheel openliggende vak Bangil—Sidoardjo.

Dat er zooveel mogelijk naar gestreefd moet worden om de spoorwegen zóó aan te leggen, dat zij goedkoop kunnen worden geëxploiteerd wordt volkomen toegegeven; juist daarom zal de nu voorgestelde spoorweg als secundaire spoorweg worden aangelegd.

Nu het onderhavige wetsontwerp niet meer vóór de helft van het jaar tot wet kan zijn verheven, kan de aangevraagde som verminderd worden en wel, wat het I^{ste} hoofdstuk der begroeting aangaat, tot op f 100 000 en, wat het II^{de} hoofdstuk aangaat, tot op f 200 000.

Het afloopen der Raja Kongsie Atjeh. ¹⁾

Na de tochten op de Tamiang-rivier was het op de Oostkust van Atjeh weder geheel rustig en konden de aldaar gestationeerde oorlogsschepen zich weder geheel wijden aan het bewaken van hun kruisgebied en het inspecteeren van prauwen. In den nacht van 20 op 21 Juli werden echter van Hr. Ms. stoomschip *Madura*, dat het station Diamantpunt—Perlak bewaakte, eenige malen de heldere lichten van een schip gezien, en de stoomsloop, onmiddellijk uitgezonden om te onderzoeken of zich in de aangegeven richting eenig vaartuig bevond, keerde een paar uur later onverrichter zake terug. Toen echter met het aanbreeken van den dag de masten van een stoomscheepje dicht onder den wal gezien werden, werd dadelijk het anker gelicht en stoomde de *Madura* hier naar toe, terwijl de stoomsloop met gewapende bemanning werd vooruit gezonden om zoo noodig onmiddellijk hulp te verleenen. Bij het vaartuig gekomen, werd dit verkend als te zijn de Raja Kongsie Atjeh, varende onder Nederlandsche vlag tusschen Penang en Oeh-leh en ingehuurd door de Atjeh-associatie. Uit de op het strand liggende, grootendeels vernielde sloepen was

1) De Nieuwe Rotterdamsche Courant heeft dit verslag te danken aan de wetwilligheid van een der opvarenden van de *Madura*.

reeds na te gaan dat hier iets bijzonders was voorgevallen, te meer daar zich niemand aan dek vertoonde en van buiten boord slechts een aan een lijn hangend lijk zichtbaar was. Eindelijk verscheen een persoon, de eerste machinist, aan dek, die ons toepraaide dat het schip den voorgaanden avond door een twaalfstal Atjehsche passagiers gedeeltelijk was uitgemoord. Aan boord vertoonde zich dan ook een verschrikkelijk schouwspel; het dek, de brug en het salon waren als het ware bezaaid met de lijken van op gruwelijke wijze vermoorde personen — hierbij gevoegd het gekerm van een twaalfstal zwaar gekwetsten en de wanorde, veroorzaakt door overal verspreid liggende opengebroken kisten en manden; het geheel was een schokkend tooneel. De nog overgeblevenen van de bemanning en de passagiers waren ook zoo onder den indruk van het gebeurde, dat zij tot geen handelen in staat waren. En geen wonder: hier zat eene diep bedroefde Chineesche vrouw, wier dochter door de moordenaars was medegevoerd — daar een jongen naast het lijk zijns vaders en allen waren van hun geld en goed beroofd. Inmiddels was de Madura in de nabijheid geankerd en zond het meer assistentie en geneeskundige hulp; ankers en trossen werden uitgebracht om te verhinderen, dat het schip verder op strand geslagen werd. Van de beide machinisten vernamen wij onderwijl het volgende:

De Raja maakte hare gewone reis van Oleh-leh naar Edi en was den 20sten Juli 's avonds half tien op de hoogte van Diamantpunt, toen de bemanning en de passagiers, die aan dek lagen te slapen, onverhoeds door een twaalfstal Atjehers werden aangevallen met klewang en rentjong. De kapitein, die op de brug sliep, ontving daar eenige kristeken, doch kon zich nog tot zijne hut voortsleepen; hij sloot deze van binnen en werd daar 's morgens dood gevonden. De stuurman, die de wacht had, werd, evenals de roerganger op de brug, gedood, waarna een der roovers het stuurrad in handen nam en het schip naar den wal stuurde.

Wie niet bij tijds wist te ontvluchten of zich tusschen de lading kon verschuilen, werd afgemaakt. De 1ste machinist die zich in de machinekamer bevond, rende op het rumoer naar boven, doch stuitte op twee klewangzwaaiende Atjehers en vluchtte wijselijk naar de vuurplaats, waar hij alle lichten uitdoofde, en welke schuilplaats hij slechts een oogenblik verliet om de machines te stoppen, toen het schip aan den grond liep. Nu werden de sloepen gestreken en alle kostbaarheden van de passagiers, goederen, zoomede 4 à 5 duizend dollar uit de geldkist aan wal gebracht en eindelijk trok de bende af, twee Maleische vrouwen en een Chineesch meisje als gevangenen medevoerende. Nog eene sloep bleef over, waarmede de overblijvenden naar het naastbijzijnde oorlogsschip trachtten te vluchten, doch zij werd te zwaar geladen en sloeg bij het schip om. Allen verdronken.

Intusschen hadden enkele personen den wal bereikt en deze begaven zich in allerijl naar onze benting te Telok Semawee, om van het gebeurde te rapporteeren. Op last van den commandant der Madura, luitenant ter zee W. Allirol, werkte de bemanning van dit oorlogsschip dezen dag en volgende dagen met onvermoeiden ijver om het schip met werpen af te brengen. Men loste de lading, bestaande uit pinangnoten en peper, en vervoerde deze naar Edi. Mocht het na vier dagen van zwaren arbeid al niet gelukken het schip vlot te krijgen, ongetwijfeld is het behoud er van toch aan dit werk te danken, want geen moeite werd gespaard om het schip in eene betere positie te brengen en te houden. En wat zoude het lot geweest zijn van de overgeblevenen, indien de Madura niet tijdig hulp had verleend? De moordenaars zouden zijn teruggekeerd om de menschen af te maken, de lading af te halen en het schip te verbranden dit lijdt geen twijfel.

Inmiddels waren de gouverneur van Atjeh, de commandant der scheepsmacht in de wateren van Atjeh en de resident van noordelijk Sumatra ter plaatse aangekomen en werd

door den commandant der scheepsmacht Hr. Ms. raderstoomschip *Sindoro* ontboden, welk schip de *Raja* — in den morgen van den 25sten — afsleepte. Zij wordt nu gereed gemaakt om door een detachement van de *Madura* naar Penang te worden gebracht, om aldaar aan de Chinesesche eigenaars te worden overgegeven.

Men veronderstelt, dat de gevangen genomen personen wel spoedig zullen worden teruggebracht en het binnenlandsch bestuur heeft ongetwijfeld reeds de noodige maatregelen genomen om de moordenaars in handen te krijgen. Deze ramp kostte aan een veertigtal personen het leven; tien gekwetsten werden naar Telok Semawee vervoerd, terwijl ongeveer veertig personen gespaard bleven.

De *Penang Gazette* schrijft nog over de *Raja*:

De Atjehers schijnen hunne wapens verborgen te hebben in kussens, die zij met zich aan boord brachten. Drie van de gevangen genomen passagiers ontsnapten te Telok Semawee.

Kapitein Wood was iemand, die zeer gezien was bij zijne Europeeschs passagiers en die altijd alles deed wat hij kon om hen het verblijf aan boord van dit tamelijk ongeriefelijke schip zoo aangenaam mogelijk te maken. Op het punt van Atjehers was hij echter zeer zorgeloos; hij had al zoo vele jaren met hen omgegaan, dat hij geen gevaar meer zag in hun verblijf aan boord.

Atjeh.

Het schijnt dat thans werkelijk de toestanden in Atjeh op een keerpunt wijzen. In weerwil van het affloopen van den stoomer *Raja Kongsj Atjeh*, dat gehouden wordt voor een daad van geïsoleerd bandietisme en met de staatkundige verwickelingen in geen direct verband staat, blijkt meer en meer dat de invloedrijke Atjehsche hoofden niet meer eenstemmig tegen het Nederlandsch gezag opkomen en dat er zelfs zijn die heul en steun bij ons komen zoeken tegen hunne inlandsche tegenstanders. Die steun is hun verleend en men heeft in Atjeh voor het eerst het verschijnsel waargenomen, dat een geducht hoofd zijne wapenen gekeerd heeft tegen onze meest verbitterde vijanden en ten behoeve van ons gezag.

Onlangs is, bij gelegenheid van het toestaan der credieten voor de scheepvaartregeling, deze wending van den loop der zaken in Atjeh, in de Tweede Kamer ter sprake gekomen en heeft, den 16^{den} Augustus jl., de Minister van koloniën, de volgende belangrijke mondelinge inlichtingen gegeven:

Op den voorgrond stel ik een paar feiten, die wel algemeen erkend zullen worden. Wie zijn onze voornaamste vijanden?

De priesterpartij, de oelamas die in Groot-Atjeh in normale omstandigheden eene ondergeschikte rol vervullen, maar die ten gevolge van den oorlog op den voorgrond zijn gekomen en daardoor het beheer hebben gekregen over aanzienlijke krijgskassen: die de oude traditioneele hoofden van het land, de oude dynasten zouden wij in de middeleeuwen gezegd hebben, over het hoofd zijn gegroeid.

Wie zijn degenen waar wij steun bij kunnen vinden? Dat zijn de traditioneele hoofden, de adathoofden, dat is verder de gezeten bevolking, die in landbouw en handel haar bestaan en hare materiele welvaart zoekt en die dus bij vrede belang heeft.

Er bestaat omtrent de onder die omstandigheden in Groot-Atjeh te volgen politiek verschil van gevoelen. Er zijn er, die zeggen, dat de tengkoes, de hoofden van de priesterpartij, te vuur en te zwaard moeten worden vervolgd, dat wij telkens uit onze geconcentreerde stelling ze geweldige slagen moeten toebrengen.

Er zijn er anderen die zeggen, dat dit gelijk staat met het werpen van olie in het vuur, en dat het veel beter is, dat wij in onze geconcentreerde stelling, waar wij zoo goed als onaantastbaar zijn, blijven; dat wanneer er niet te vechten valt, de priesterpartij ook geene gelegenheid heeft om een beroep te doen op de landgenooten om geld en om troepen, waardoor zij weer op den achtergrond raakt en de vreedelievende bevolking den toestand gaat beheerschen.

Dit laatste is — ik bepaal mij hier natuurlijk tot de hoofdtrekken — het oordeel van den gouverneur van Atjeh en met hem van verdienstelijke krijgslieden, die hunne sporen in Atjeh verdiend hebben en die getoond hebben dat zij er niet tegen opzien om zich in het gevaar te begeben. Dit is ook het oordeel van de Indische Regeering, en de politiek, die op het oogenblik gevolgd wordt. Slechten van bentings op Groot-Atjeh leidt tot niets, zegt men, want zij komen als paddestoelen weder uit den grond. Men kan

op die wijze wel aan den gang blijven, terwijl het gevolg geen ander is dan dat men de priesterpartij voortdurend versterkt.

Zonder thans in verdere beschouwingen te treden, wil ik er alleen op wijzen dat de gevolgde politiek in den laatsten tijd door de feiten niet is beschaamd. In het koloniaal verslag kon het volgende worden medegedeeld: „Volgens de berichten van Mei jl. mag de stand van zaken in Groot-Atjeh werkelijk vooruitgaande genoemd worden. De hoofden buiten de linie — niet op die van de priesterpartij wordt hier natuurlijk bedoeld — trachten de ingetreden rust te bestendigen; van overvallingen of beschietingen hoorde men in den laatsten tijd dan ook zoo goed als niets meer, terwijl de veiligheid binnen de linie weinig te wenschen overlaat.”

Een ander feit is, dat de feitelijke vertegenwoordiger van den kleinzeon van den welbekenden Panglima Polim zijne onderwerping is komen aanbieden in den Kraton en den eed van trouw aan onze regeering heeft gezworen. Dit geschiedde ruim een maand geleden. En voor een paar dagen ontving ik een telegram, waaruit blijkt dat ook de invloedrijke Toekoe Oemar ondubbelzinnige blijken van zijne goede gezindheid heeft gegeven. Het is bekend dat Toekoe Oemar zich vroeger als eens onderworpen had, maar toen weder tot den vijand is overgegaan en daarbij eene daad heeft gepleegd, die door velen is gebrandmerkt als niet alleen in strijd met het Europeesch, maar ook met het inlandsche oorlogsrecht, maar door anderen minder streng wordt beoordeeld met het oog op de omstandigheden, en ook wellicht op de wijze waarop hij bejegend was. Dit valt niet te ontkennen, de ridderlijke goest van den vice-admiraal Bogaerdt, die in Atjeh eene herinnering heeft nagelaten niet ongelijk aan die, welke in Frankrijk van den kroonprins van Pruisen na den Fransch-Duitschen oorlog is bewaard, heeft lang niet altijd onze ambtenaren en officieren bezielde; men heeft misschien gehandeld uit onkunde, maar dikwijls zijn Atjehers

op ergerlijke wijs beleedigd, die in hunne omgeving eene positie bekleedden, welke hun aanspraak gaf op waardering, althans op eene behandeling met egards. Het telegram, waarop ik zooeven doelde en dat ik heb ontvangen op 11 Augustus jl., is van den volgenden inhoud:

„Om zijne goede gezindheid te bewijzen, heeft Toekoe Oemar alle Moslemin uit (de) XXV Moekim verjaagd (;) onzerzijds verscheidene versterkingen (,) waaronder Kaloet (,) bezet (;) geen verliezen.

Aan deze feiten is natuurlijk geen te groote waarde te hechten; ik erken dat er nog veel onzekers in de toekomst ligt, maar ik geloof toch dat er in het medegedeelde geen aanleiding kan worden gevonden om af te wijken van de gedragslijn, die thans wordt gevolgd.

De zilvercrisis en de Latijnsche Unie.

In het voorlaatste nummer van l'*Economiste français* heeft de heer Paul Leroy-Beaulieu naar aanleiding van de sluiting der Britsch-Indische Munt voor het zilver een betoog geleverd, waarin het volgende voorkomt:

„Het is duidelijk, dat ten gevolge van het door de Indische regeering genomen besluit, en van de beslissing welke, bijna zeker, in de volgende maand zal worden genomen door de regeering der Vereenigde Staten, het ook voor ons tijd is geworden, eenige orde op onze muntzaken te stellen.

„De dubbele standaard berust op twee voorwaarden: eenerzijds, dat 's lands muntinrichtingen open staan voor de aanmunting van de beide metalen tot onbepaalde hoeveelheden, en volgens een wettelijk tarief waardoor eene vaste waardeverhouding wordt gevestigd tusschen de stukken van het eene en die van het andere metaal; anderzijds het recht van den schuldenaar om zijne geheele schuld, onverschillig haar bedrag, te kwijten met het metaal van zijne keuze.

„De eerste voorwaarde nu voor den dubbelen standaard, bestaat niet meer. De muntinrichtingen zijn sedert 1876 voor de aanmunting van zilver gesloten in de staten der Latijnsche Muntunie. Deze maatregel was bestemd van tijdelijken aard

te zijn: hij bestaat nu 17 jaren. De regeering is, ondanks onze raadgevingen en betoogen, steeds zich blijven vleien met de hoop dat internationale overeenkomsten, of welke andere oorzaak dan ook, te eeniger tijd het zilver geheel of ten deele op zijne oude waarde zouden terugbrengen. De door de Indische regeering genomen beslissing en de inhoud van de boodschap waarmede president Cleveland het Congres der Unie tot eene buitengewone zitting bijeen heeft geroepen, hebben thans aan die hoop geheel den bodem ingeslagen; en er zal in geen geval iets meer van over blijven, als het Congres der Unie de *Sherman Act* afschaft.

„Men zal derhalve de sluiting der Fransche muntinrichtingen voor het zilver niet meer als tijdelijk kunnen beschouwen. Zij is door de gebeurtenissen zelve blijvend geworden. Dientengevolge kan en mag er van den dubbelen standaard niets meer overblijven. Wij kunnen niet vasthouden aan het dubbelzinnige stelsel dat nu reeds sedert 1876 heeft gegolden. Wij kunnen niet langer aan een metaal, dat de helft verloren heeft, en dat misschien nog meer verliezen zal, van zijne handelswaarde, eene fictieve muntwaarde toekennen, welke het dubbele of bijna het dubbele vormt van zijne werkelijke muntwaarde.

„Het oogenblik is gekomen, waarop wij flinkweg en zonder omwegen, het zilver moeten rangschikken onder de pasmunten. De zilveren munten moeten niet meer kunnen dienen als onbeperkt betaalmiddel. Er moet aan de eigenschap van wettig betaalmiddel te zijn, eene grens worden gesteld”. Dit zal, naar Beaulieu verder tracht aan te toonen, slechts den wettelijken toestand in overeenstemming brengen met den feitelijken; de Bank van Frankrijk zal ongestoord haren zilvervoorraad (fr. 1280 millioen) kunnen behouden; het zilver, in het land in omloop (pl. m. fr. 1700 millioen) zou niet versmolten behoeven te worden. Wel echter zou, door de gelijktijdige opzegging van de Latijnsche

Muntunie, de zilvecirculatie in Frankrijk eene belangrijke inkrimping ondergaan (ten gunste van het goud) door de inwisseling der zilveren stukken met den muntslag van de overige staten. Van de zilveren munt toch, in Frankrijk in omloop (ongeveer één derde vormende van de geheele munt-circulatie) wordt ongeveer 30 pct. (d. i. om en bij 3 milliard francs) gevormd door stukken van de andere leden der Latijnsche Muntunie (17½ pct. Italiaansche en 12½ pct. Belgische).

„De ontbinding der Muntunie zou derhalve Frankrijk voor ongeveer fr. 900 millioen aan zilver ontlasten. De opzegging is, van het standpunt van het muntwezen gezien, thans eene noodzakelijkheid geworden. De eenige overwegingen, welke er tegen pleitten, zijn van politieken aard, en hebben in het bijzonder betrekking op Italië, welks financieele gesteldheid al ongunstig genoeg is om het niet zoo maar voetstoots voor de verplichting te stellen, de ongeveer fr. 350 millioen zilveren munt terug te nemen, welke het thans in Frankrijk in omloop heeft. Maar in Italië zelf ontbreekt het niet aan lieden van gezag, die ten volle erkennen dat de Muntunie eenen knellenden band aanlegt, Italië van zijne pasmunt berooft, en zijne vrijheid van beweging belemmert. Vandaar dat eene vreedzame liquidatie, waarbij aan Italië zooveel mogelijk tijd wordt gegund, het eenige redmiddel blijft. Voor het goud zou de Unie trouwens behouden kunnen blijven.”

In de *Nuova Antologia* heeft de bekende Italiaansche oeconomist en gewezen minister der schatkist, *Luzatti*, het hier boven in uittreksel medegedeelde artikel van *Leroy Beaulieu* beantwoord. Hij ontvouwt de redenen, waarom de Latijnsche Muntunie gehandhaafd moet worden in verband met de belangen der wereldmarkt. Door de opheffing der Unie zou de crisis slechts worden

verergerd. Ondanks de daling der zilverprijzen konden de staten der Muntunie, evenals Duitschland en Nederland, de goudwaarde van hunne fondsen handhaven. De munt-hervorming in Britsch-Indië beperkt zich tot eene navol-ging van het stelsel der Latijnsche Muntunie, door de vrije aanmunting der zilveren ropij te verbieden en de goudwaarde der ropij kunstmatig te verhoogen. Het is in het belang van Frankrijk, zijn lidmaatschap van de Unie niet op te zeggen. Mocht niettemin de Unie worden opge-zegd, dan zou het Italië betrekkelijk niet moeilijk vallen zijne verplichtingen na te komen.

Duitsche kolonisatie.

Men zal zich herinneren, met hoeveel geestdrift de Duitschers aan het werk toogen om mede als koloniale mogendheid in overzeesche gewesten op te treden. Zij verkregen en annexeerden landbezit in verschillende deelen van Afrika en op Nieuw-Guinea en het scheen aanvankelijk dat zij zich slechts hadden te vertoonen om als met een tooverslag bloeiende koloniën in het leven te roepen. Het gemak waarmee Duitsche enigranten tot dus verre zich in vreemde gewesten spoedig thuis gevoelden en er tot welvaart geraakten, was, in hun oog, een waarborg voor het snelle slagen van koloniën, die zij, onder eigen souvereiniteit, vestigden. Vergeten werd echter, dat koloniën nooit zijn geïmproviseerd; dat zij steeds het resultaat zijn geweest van taaie volharding; en dat geen der bekende koloniale mogendheden zich in dien naam mocht verheugen zonder soms eeuwen lange offers en toewijding.

Iets anders is voor een volk zijne overbevolking de wijde wereld in te zenden en daar, onder de bescherming der wetten van het land, een goed heenkomen te zoeken, door met ijver en vlijt partij te trekken van de aldaar bestaande gunstige omstandigheden in landbouw, nijverheid en handel, — en landen in bezit te nemen, daarin bloeiende ondernemingen

te vestigen en tevens met de lusten ook de lasten der bescherming van veiligheid van personen en goederen te torschen.

Die laatste taak is het moeielijkste; zij vereischt in allen geval een taai geduld, een vertronwen in de toekomst, dat door geen wederwaardigheden kan geschokt worden. Dit ondervinden thans de Duitschers. De toon, die thans in de Duitsche pers wordt aangeslagen over de koloniale ondernemingen van Duitschland, is veeleer ontmoedigend. Onder andere klaagt de *Kölnische Zeitung* over den loop van zaken in Kamerun. Het blad geeft eene alles behalve vleierende schets van het beleid dat aldaar is gevoerd.

In 1884 wêrd baron von Soden als Duitsch gouverneur daarheen gezonden, en door zijne groote geschiktheid in het bestuur heeft hij er zich hoogst verdienstelijk gemaakt. Hij stelde zich in de eerste plaats tot taak eene vredelievende ontwikkeling der toestanden langs de kust. Hij verleende wel zooveel mogelijk ondersteuning aan iedere expeditie, die voor rekening van het Afrikafonds, of met behulp van bijzondere middelen van rijkswege, het binnenland inging, maar die ondersteuning kon toch slechts zeer beperkt zijn wegens zijne geringe middelen van macht, die alleen bestonden uit tijdelijk aanwezige Duitsche oorlogschepen en een troep negers voor politiedienst.

Intusschen gelukte het hem, langs de kust, althans voor zover die binnen het bereik van het geschut der Duitsche oorlogschepen lag, het gezag der Duitsche vlag te verzekeren. De bovenbedoelde expeditiën begonnen toen in het achterland vasten voet te verkrijgen en stations aan te leggen; doch reeds tijdens zijn bestuur zag hij de expeditie van Kund met bloedige koppen uit het achterland terugkomen en den luitenant Morgen met eene sterke expeditie het binnenland ingaan om den vermisten dr. Zintgraf op te sporen. De luitenant Morgen was de laatste reiziger, die van Samaga tot de Benuë doorkwam, evenwel niet als vreedzaam reiziger,

maar onder voortdurenden strijd en allerlei moeielijkheden. Sedert dien tijd is het geen Duitschen reiziger meer gelukt hetzij op den weg van Zintgraf, hetzij op dien van Morgen, al strijdende verder in het achterland door te dringen, omdat het aan voldoende strijdkrachten ontbrak.

In 1890 werd von Soden opgevolgd door Zimmerer. Deze verkreeg uit Berlijn toestemming en middelen om uit inlanders een militairen troep te vormen. Hij gaf hiertoe de voorkeur aan de Bali's, en daaruit verkreeg hij ook eene krijgsmacht; maar reeds spoedig bleek het, dat hij zich daarvan te veel had voorgesteld en in een gevecht tegen de Bardenga's leden zij eene gevoelige nederlaag, waardoor het vertrouwen op hunne geschiktheid aanmerkelijk werd geschokt. Baron Gravenreuth, die uit Oost-Afrika naar Kamerun kwam ten behoeve eener expeditie tegen die Barenga's en andere vijandig gezinde stammen, moest na een ongelukkig gevecht terugkeeren. Zijn opvolger Ramsay kon, ook weder wegens ongenoegzame strijdkrachten, niet slagen, maar liet in het Balinga-gebied den luitenant Volckamer met twee stukken geschut en 48 negersoldaten op een als station versterkt punt achter en vertrok. Luitenant Volckamer kwam in een ongelukkigen tocht tegen de Barenga's om het leven; zijn station moest worden ontruimd. Ook het vroeger bezette punt Baliberg was inmiddels ontruimd geworden, en zoo is nu de stam der Bali's en der Balinga's, wier opperhoofden met de Duitsche officieren bloedbroederschap hadden gesloten, aan zich zelve en de vijanden overgelaten.

Door dit alles is in die landstreken het vertrouwen op de Duitschers verloren gegaan, en het zal — zegt de *Kölnische Zeitung* — groote opoffering en moeite kosten om het te herwinnen, hetgeen juist in Afrika van schier onwaardeerbare en dikwijls beslissende beteekenis is. Het is te vreezen, dat thans de tegenstanders van een verder doordringen der Duitschers in het achterland zich nauw en vast bij elkaar zullen aansluiten. In alle geval, nu Baliberg en

Balinga zijn opgegeven, valt het niet te ontveinzen, dat de Duitschers, voor zoover zij reeds in het binnenland waren gevorderd, naar de kust zijn teruggedrongen. Uit het feit, dat de stations zijn verlaten zonder dat er eene krachtige poging is gedaan om de ontruiming te kunnen uitstellen, valt met voldoende zekerheid af te leiden, dat er bij het bestuur ten opzichte van die stations eene geheele verandering van zienswijze heeft plaats gehad. Zoo niet, dan kan die ontruiming slechts worden opgevat als bewijs eener erkenning van eigen zwakte.

Bij de klacht, dat de Duitschers in Kamerun naar de kuststreek zijn teruggedrongen, komen er sinds eenige dagen veel levendiger klachten over de zaken van het comité ter bestrijding der slavernij in Afrika. De *Hamburger Corrier*, die over de handelingen van dit comité reeds eene strenge critiek heeft doen hooren, spreekt nu inzonderheid over de stoomboot *Peters*. Moet dat vaartuig, zoo vraagt zij, na 106,524 mark te hebben gekost, nu maar te Bagamayo blijven liggen, prijs gegeven aan roest en verrotting? De uitvoerende commissie van het comité had reeds lang dat vaartuig moeten verkoopen; want eene tweede loterij, ter verkrijging van nieuwe geldmiddelen om die stoomboot naar het Victoria-meer over te brengen, daaraan valt niet te denken. Toen er indertijd op zulk eene tweede loterij werd gezinspeeld, wist men niet of dit slechts een *ballon d'essai* was, dan wel of er inderdaad een plan bestond om dat denkbeeld te verwezenlijken. Later is echter gebleken, dat er wel degelijk is getracht, vergunning voor eene tweede loterij te verkrijgen, maar dat dit is mislukt. Niet minder dan zeven voorbereidende expeditiën zijn er uitgezonden alvorens de eigenlijke expeditie, die het stoomschip van de kust naar het Victoria-meer moest overbrengen, maar onderweg hare taak heeft moeten opgeven, op weg is gegaan. Waartoe eerst die voorbereidende expeditiën? Waarom niet te werk gegaan gelijk majoor Wismann met

z ij n e stoomboot heeft gedaan. Hem is het toch wel gelukt, zijn vaartuig door eene groote karavaan onder voorzichtige leiding te doen overbrengen. Met alle proefnemingen voor het vervoer der stoomboot Peters is men ongelukkig geweest; zoo bijv. met een aantal karren, die men liet maken waarop de verschillende gedeelten van de stoomboot zouden worden geladen, om bij aankomst ter plaatse van bestemming in elkaar te worden gezet. Deze karren hebben te Bagamoyo 63,000 mark gekost en hoe is het er mede gegaan? Twee derde van het aantal zijn onderweg bezweken en aldaar blijven liggen, terwijl de overige, door eene voorloopige expeditie medegenomen, nu aan het Victoria-meer liggen te verrotten.

Bij deze en andere klachten over de uitvoerende commissie van het anti-slavernij-comité wordt er ook aanmerking gemaakt op administratieve uitgaven, onder anderen op de bezoldiging van den Bergrath Busse. Als voorzitter der uitvoerende commissie geniet hij een tractement van 15,000 mark 's jaars, hetwelk hij zich voor den tijd van drie jaren heeft doen waarborgen. Evenals vroeger wordt er nu weder betoogd, dat zulk eene bezoldiging voor zulk een betrekking, die menigeen gaarne als eerepost zou hebben aanvaard, naar evenredigheid van de daaraan verbonden werkzaamheden veel te hoog is. Bovendien, hoe hoog zou naar verhouding daarvan de bezoldiging moeten bedragen voor degenen, die in Afrika zelf werkzaam zijn? Bij de vele expeditiën, door het comité naar het Victoriameer uitgezonden, is dr. Bauman de eenige geweest die iets duurzaam heeft tot stand gebracht en wien voor zijne diensten slechts 10,000 mark werd toegekend.

Deze en dergelijke teleurstellingen liggen op den weg van alle koloniale ondernemingen. Daarbij moet rekening gehouden worden met de onvermijdelijke moeilijkheden van eerste vestiging, met de tekortkomsten van de personen, die het beleid voeren, van hunne ondergeschikten en de

onmisbare inlandsche helpers; eindelijk op de aanraking met de naburige primitieve bewoners, die niet altoos geneigd zijn zich door overreding te laten winnen en waartegen met goed georganiseerd geweld moet opgetreden worden.

Wanneer de Duitschers deze moeilijkheden eenmaal overwonnen hebben, zullen zij ongetwijfeld veel geleerd hebben op koloniaal gebied, ook met eenigszins meer eerbied te spreken van de oude koloniale mogendheden, die hen op den weg der kolonisatie in overzeesche gewesten zijn voorgedaan en reeds voor eeuwen den tol der eerste vestiging betaald hebben.

VARIA.

Samoa. — Een brief in de Times, den 14^{den} Juli uit Apia geschreven, geeft eenige bijzonderheden over den oorlog op de Samoa-eilanden tusschen hunne zwarte majesteiten Malietoa, die op den troon zit, en Mataafa, die hem bevecht onder de leus: ô te-toi de là pour que je m'y mette.

De mannen van Mataafa lagen in een versterkt kamp tusschen Vaitele en Aele. Leaupepe, de zoon van Mataafa, was hun aanvoerder. Den 8sten Juli vielen de mannen van Malietoa op hen aan; het vuur van de mannen achter de borstwering hield hen niet tegen; zij bestormden het kamp en joegen die van Mataafa er uit. Vervolgd werden dezen niet, maar wîe van hen in de handen van die van Malietoa vielen werden gedood. Onder de gesneuvelden was ook Leaupepe, de zoon van Malietoa. Zijn hoofd werd afgehouden, en zoo geschiedde met 17 andere gevallen strijders. Deze hoofden werden in triomf naar koning Malietoa's verblijf te Mulinuu gebracht en voor zijne voeten neergelegd. De koning nam de hoofden zijner vijanden genadiglijk aan. Daaronder waren ook de hoofden van twee vrouwen. Want die van Malietoa hadden gezworen geen genade te schenken, noch aan mannen, noch aan vrouwen, noch aan kinderen.

Toen het Mataafa werd aangezegd, dat hij den slag

verloren had — de strijd was kort en scherp geweest, in één uur was alles voorbij — en vele zijner dapperen gedood waren, gaf hij de stad Malie prijs en voer met zijne krijgsbenden in booten naar Manono. En Mataafa was somber.

Van Manono hadden de zijnen nog met 14 booten eenen schijnaanval gedaan op kaap Mulinuu, maar zij waren afge-deinsd, toen zij 900 vijanden tegenover zich zagen en door dezen beschoten werden.

Den volgenden dag kwamen die van Malietoa opzetten en brandden de stad en de gebeele streek af en hakten de vruchtboomen om. In Malie verwoestte het vuur 55 groote huizen, in Faleula 36 en in Gutu-Ava-Ava 11.

Den volgenden dag werd te Vailoa het huis van Papa-lagi Matwa, een der aanvoorders van Mataafa, verbrand tot den grond toe, naar het gebruik op Samoa.

Drie dagen later hielden de grooten der Atua- en Aana-stammen een talolo en schouwden hunne krijgsmacht. Daar waren ook de mannen van Safotulafai, en Tuilaigi, een van Malietoa's voornaamste raadslieden, hield eene rede, zeggende, dat de Vaimauga's — dat zijn zij, die de mannen van Mataafa bij Aele overwonnen hadden — het buiten de hulp van hunne bondgenooten de Atua's en de Aana's stellen konden. Zij hadden den slag gewonnen, zeide hij, door hunnen eigene dapperheid. Zoo noodig zouden zij den oorlog alleen volbrengen. Deze manhafte taal wekte groote geestdrift en werd zeer gunstig uitgelegd.

Den volgenden dag verlieten de krijgers des konings in eene groote menigte booten Apia en Muliuu ten einde te Leulumoega, de hoofdstad van het land der Aana's, een f o n o te houden en een veldtochtsplan op te maken.

De Engelsche, Duitsche en Amerikaansche consuls hebben hunnen landgenooten strikt verboden oorlogvoerenden of hun vee of eenig ander goed van hen te herbergen. Het geheele land is in beroering. Tot nog toe zijn echter leven en eigendom van Europeanen veilig. Twee Duitsche oorlog-

schepen liggen in de haven, maar geen Engelsch nog een Amerikaansch. Tot zoover de inhoud van den brief in de Times.

De Westminster Gazette gaf onlangs verslag van een onderhoud, dat haar correspondent te Sydney had gehad met den Vrijheer von Pilsach, die van Samoa op weg was naar Duitschland. Volgens von Pilsach, zijn de Europeanen op Samoa voor eene inlijving der eilanden bij eene der betrokken mogendheden. Aangezien de plantages geheel in Duitsche handen zijn heeft Duitschland er het meeste belang bij. De onlusten schreef hij toe aan de schuld der mogendheden, die Malietoa niet krachtdadig bijstonden; voor het doorzetten der bepalingen van het Berlijnsche verdrag zouden nu de middelen ontbreken. Van den oorlog, dien wij hierboven beschreven hebben, geliefde Vrijheer von Pilsach te zeggen, dat het een storm in een glas water is. Het plan der Berlijnsche verdragsluiters, dat de heerschappij op Samoa in handen der inboorlingen zou blijven en de regeering onder de leiding van den voorzitter van den Raad en den opperrechter komen, is niet uitgevoerd. De genoemde twee ambtenaren zijn machteloos en de Samoanen hebben alles te zeggen.
